

Risiko- og kapitalstyring
(Pilar 3)

31.12.2016

SPAREBANKEN SØR

Innhold

1. INNLEDNING.....	4
2. KAPITALDEKNINGSREGELVERKET	4
3. KONSERNFORHOLD OG KONSOLIDERING	6
3.1. Oversikt over konsernet.....	6
3.1.1. Selskaper som er fullt konsolidert – oppkjøpsmetoden (datterselskaper)	6
3.2. Begrensninger på overføring av kapital eller tilbakebetaling av gjeld mellom konsernselskaper	6
4. PILAR 1: MINIMUMSKRAV TIL ANSVARLIG KAPITAL.....	7
4.1. Kapitaldekning.....	7
4.2. Innfasingsplan for nye krav til bufferkapital	8
4.3. Uvektet kjernekapitalandel	8
5. PILAR 2: INTERN RISIKO- OG KAPITALVURDERINGSPROSESS.....	9
5.1. Prosess	9
5.2. Vurdering av risiko og kapitalbehov.....	10
5.3. Kapitalmål	10
6. RISIKO- OG KAPITALSTYRING.....	11
6.1. Elementer i risiko- og kapitalstyringen	11
6.1.1. Strategisk plan	11
6.1.2. Organisering.....	12
6.1.3. Risikostyring.....	13
6.1.4. Kapitalstyring.....	14
6.1.5. Risikoidentifisering	14
6.1.6. Risikoanalyse	15
6.1.7. Scenarioanalyser og stresstester	15
6.1.8. Rapportering	15
6.1.9. Gjenopprettingsplan.....	15
6.2. Kredittrisiko	16
6.2.1. Definisjon	16
6.2.2. Vurdering av risiko	16
6.2.3. Styring og kontroll.....	16
6.2.4. Rammeverk.....	18
6.2.5. Engasjementsbeløp fordelt på type engasjement.....	21
6.2.6. Brutto utlån fordelt på geografiske områder	21
6.2.7. Samlet engasjementsbeløp fordelt pr bransje	22
6.2.8. Samlet engasjementsbeløp fordelt etter gjenstående løpetid.....	23
6.2.9. Mislighold og nedskrivning.....	23
6.2.10. Bruk av sikkerheter.....	27
6.3. Motpartsrisiko	28
6.3.1. Styring og kontroll av motpartsrisiko	28
6.3.2. Derivater – engasjementsbeløp i kapitaldekning	28
6.4. Markedsrisiko	28
6.4.1. Definisjon	28
6.4.2. Vurdering av risiko	28
6.4.3. Styring og kontroll.....	29
6.4.4. Aksjer	30
6.4.5. Renterisiko.....	30
6.4.6. Kredittspreadsrisiko	31
6.5. Operasjonell risiko	32
6.5.1. Definisjon	32
6.5.2. Vurdering av risiko	33
6.5.3. Styring og kontroll.....	33
6.5.4. Hvitvasking og terrorfinansiering	34

6.6. Likviditetsrisiko	34
6.6.1. Definisjon	34
6.6.2. Vurdering av risiko	34
6.6.3. Styring og kontroll.....	35
6.7. Forretningsrisiko	36
6.7.1. Definisjon	36
6.7.2. Vurdering av risiko	36
6.7.3. Styring og kontroll.....	36
6.8. Strategisk risiko.....	37
6.8.1. Definisjon	37
6.8.2. Vurdering av risiko	37
6.8.3. Styring og kontroll.....	37
6.9. Eierrisiko	37
6.9.1. Definisjon	37
6.9.2. Vurdering av risiko	37
6.9.3. Styring og kontroll.....	37
6.10. Compliance	37
6.10.1. Definisjon	37
6.10.2. Vurdering av risiko.....	37
6.10.3. Styring og kontroll.....	38

1. INNLEDNING

Kapitalkravsforskriften stiller krav til offentliggjøring av informasjon om risikostyring og kapitalstyring. Dette dokumentet er utarbeidet for å oppfylle Sparebanken Sørs informasjonsplikt etter dette regelverket. Dokumentet vil oppdateres årlig og publiseres samtidig med bankens årsrapport. Oppdatert informasjon om kapitalkrav og ansvarlig kapital oppdateres kvartalsvis og offentliggjøres i form av note til bankens kvartalsregnskap.

For supplerende informasjon om konsernets finansielle stilling og utvikling, herunder oppdatert informasjon om kapitalkrav og ansvarlig kapital, vises det til års- og kvartalsrapporter og presentasjoner som offentliggjøres på bankens hjemmesider: www.sor.no under Investorinformasjon.

Alle beløp er pr. 31.12.2016 og angitt i mill. NOK, med mindre noe annet er spesifisert.

2. KAPITALDEKNINGSREGELVERKET

Kapitaldekningsregelverket skal bedre risikostyringen i bankene og sørge for bedre samsvar mellom risiko og kapital. Kapitaldekningsregelverket for norske foretak er utformet i tråd med direktiv 2013/36/EU og forordning 575/2013 ("CRD IV"). Direktiv og forordning er foreløpig ikke tatt inn i EØS-avtalen, men norsk regelverk er tilpasset EU-reglene.

Kapitaldekningsregelverket består av tre pilarer:

Pilar 1 – Minimumskrav til ansvarlig kapital

Pilar 2 – Vurdering av samlet kapitalbehov og tilsynsmessig oppfølging

Pilar 3 – Offentliggjøring av informasjon

Pilar 1 omfatter minimumskravet til kapitaldekning. Det samlede beregningsgrunnlaget er summen av beregningsgrunnlagene for kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko.

I henhold til regelverket kan den enkelte bank velge ulike metoder for fastsettelse av beregningsgrunnlaget, men noen av metodene krever forhåndsgodkjenning fra Finanstilsynet. Følgende metoder kan benyttes for å komme frem til beregningsgrunnlaget:

Kredittrisiko	Markedsrisiko	Operasjonell risiko
Standardmetoden	Standardmetoden	Basismetoden
Grunnleggende IRB 1)	Value-at-Risk (VaR) 1)	Sjablongmetoden
Avansert IRB 1)		AMA-metoden 1)

- 1) Det kreves forhåndsgodkjenning fra Finanstilsynet for å kunne benytte de interne metodene IRB, VaR og AMA-metode av den enkelte bank, og innebærer at kapitalkravet beregnes med utgangspunkt i interne modeller for den enkelte risikoform.

Sparebanken Sør benytter følgende metoder for fastsettelse av beregningsgrunnlaget:

Kredittrisiko: Standardmetoden

Markedsrisiko: Standardmetoden

Operasjonell risiko: Basismetoden

Sparebanken Sør har vurdert at det på nåværende tidspunkt ikke er formålstjenlig å søke om godkjenning fra Finanstilsynet til å benytte interne beregningsmodeller for kredittrisiko (IRB). Som «standard-bank» vil Sparebanken Sør dermed ha et noe høyere beregningsgrunnlag i kapitaldekningsberegningen i forhold til sammenlignbare regionbanker, som anvender IRB-metode.

Lovens minimumskrav til ansvarlig kapital tilsvarer i utgangspunktet 8 % av samlet beregningsgrunnlag. Dvs at

Kjernekapital + Tilleggskapital

≥ 8 %

Kredittrisiko + Markedsrisiko + Operasjonell risiko

I tillegg må banken holde kapital for å oppfylle forskriftsmessige krav til bufferkapital og som skal bestå av ren kjernekapital. Etter loven skal foretakene ha en bevaringsbuffer på 2,5 prosent og en systemrisikobuffer på 3 prosent. I tillegg kommer krav til motsyklisk buffer og særskilt bufferkrav for systemviktige institusjoner fastsatt av Finansdepartementet. Nivået på den motsykliske bufferen fastsettes av Finansdepartementet hvert kvartal. Den motsykliske kapitalbufferen er nå 1,5 prosent, men vil øke til 2,0 % fra 31.12.2017. Maksimalt motsyklisk buffer er 2,5 %. Bufferkrav for systemviktige finansforetak utgjør 2 prosent fra 1. juli 2016. Sparebanken Sør er ikke definert som systemviktig bank.

Samlet ansvarlig kapital er summen av kjernekapital og tilleggskapital. Beregningsgrunnlag, kapitalkrav og ansvarlig kapital er beskrevet og spesifisert i kapittel 4.

I henhold til pilar 2 av regelverket skal institusjonen ha en prosess for å vurdere det samlede kapitalbehov i forhold til sin risikoprofil, og banken skal ha en strategi for å vedlikeholde sitt kapitalnivå. ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process) omfatter en vurdering av all risiko banken er eksponert for, og går utover de risikoformer som inngår i pilar 1. Likviditets- og finansieringsrisiko (ILAAP) vil utgjøre en viktig del av den samlede risikovurderingen.

Pilar 2 gir også retningslinjer for myndighetenes vurderingsprosess (SREP - Supervisory Review Evaluation Process). Finanstilsynet skal overvåke og evaluere institusjonens prosess under pilar 2, og tilsynsmyndighetene skal gjennomføre tiltak dersom de ikke anser denne prosessen å være tilfredsstillende. Sparebanken Sørs prosess for vurdering av risikoprofil og kapitalbehov er beskrevet i kapittel 5.2.

Pilar 3 omfatter kravene til offentliggjøring av informasjon, og gjennom minimumskravene i pilar 1 og den tilsynsmessige oppfølging i pilar 2, skal pilar 3 bidra til økt markedsdisiplin. I finansforetaksloven § 14-5 og verdipapirhandelloven § 9-17 er kravene til at foretakene skal offentliggjøre informasjon om virksomheten, risikoen knyttet til foretaket og ansvarlig kapital gitt. Utfyllende bestemmelser om offentliggjøringen er gitt i kapitalkravsforskriften del IX. Kravene til offentliggjøring av informasjon skal gjøre det mulig for markedet å vurdere bankens risikoprofil og kapitalisering, så vel som styring og kontroll. Offentliggjøring av informasjon skjer på internett.

Nytt EU-regelverk for kredittinstitusjoner og verdipapirforetak ble fastsatt 27. juni 2013. Regelverket, omtalt som «CRD IV» (Capital Requirement Directive IV), er gjeldende i EU fra 1. januar 2014. CRD IV er i hovedsak basert på Baselkomitèens kapital- og likviditetsstandarder («Basel III»). I tillegg til skjerpede minstekrav til ansvarlig kapital innebærer det nye regelverket at institusjonene må ha kapitalbuffer utover minstekravene.

Kapital- og bufferkravene i CRD IV ble gjort gjeldende i Norge fra 1. juli 2013 (se kapittel 4.2 for nærmere informasjon). Tilhørende forskriftsendringer ble vedtatt 22. august 2014 og er gjort gjeldende fra 30. september 2014. Ny finansforetakslov som erstatter finansieringsvirksomhetsloven ble vedtatt 7. april 2015 og trådte i kraft 1. januar 2016.

3. KONSERNFORHOLD OG KONSOLIDERING

3.1. Oversikt over konsernet

Konsernet Sparebanken Sør består, i tillegg til morselskapet Sparebanken Sør, av følgende selskaper:

3.1.1. Selskaper som er fullt konsolidert – oppkjøpsmetoden (datterselskaper)

TUSEN KRONER	Type virksomhet	Forretningskontor	Eierandel	MORBANK 31.12.2016	
				Aksjekapital	Bokført verdi
Sparebanken Sør Boligkreditt AS	Kredittforetak	Kristiansand	100 %	525.000	1.245.695
Sørmeglere Holding AS	Eiendomsmegling	Kristiansand	91 %	5.728	6.983
Rettighetskompaniet AS	Forvaltning navnerettigheter	Arendal	100 %	500	2.660
AS Eiendomsvekst	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	3.000	2.935
Prosjektutvikling AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	100 %	100	-
Bankbygg AS	Eiendomsforvaltning	Arendal	51 %	51	191
Transitt Eiendom AS	Eiendomsforvaltning	Kristiansand	100 %	100	100
Sum					1.258.564

3.2. Begrensninger på overføring av kapital eller tilbakebetaling av gjeld mellom konsernselskaper

Det er ingen avtalemessige, privatrettslige eller andre faktiske begrensninger på overføring av kapital mellom selskapene.

For øvrig reguleres adgangen til overføring av kapital eller tilbakebetaling av gjeld mellom selskapene i konsernet av den til enhver tid gjeldende lovgivning for bransjen.

4. PILAR 1: MINIMUMSKRAV TIL ANSVARLIG KAPITAL

4.1. Kapitaldekning

Mill. kroner	KONSERN	Sparebanken	Sparebanken
		Sør	Sør Boligkreditt
		MORBANK	AS
	31.12.2016	31.12.2016	31.12.2016
Egenkapitalbevis (aksjekapital SSBK AS)	783	783	525
Overkursfond	451	451	500
Grunnfondskapital	6.606	6.606	
Gavefond	42	42	
Utjevningsfond	297	297	
Annen egenkapital	1.047	94	1.166
- Fradrag for utbytte som inngår i annen egenkapital	-94	-94	
- Fradrag for immatrielle eiendeler og utsatt skattefordel	-18	-18	
Sum ren kjernekapital	9.114	8.160	2.191
Hybridkapital	825	825	
- Fradrag for immatrielle eiendeler og utsatt skattefordel		0	
Sum kjernekapital	9.939	8.985	2.191
Tilleggskapital utover kjernekapital:			
Ansvarlig lånekapital	1.203	1.204	
Sum tilleggskapital	1.203	1.204	0
- Fradrag i tilleggskapitalen	-22	-22	
Netto ansvarlig kapital	11.121	10.167	2.191
Minimumskrav ansvarlig kapital Basel II beregnet etter standardmetoden:			
Engasjement med lokale og regionale myndigheter	7	7	
Engasjement med institusjoner	36	59	11
Engasjement med foretak	198	197	1
Engasjement med massemarked	473	455	18
Engasjement med pantesikkerhet i eiendom	3.728	2.881	846
Engasjement som er forfalt	50	50	
Engasjement som er høyrisiko	0	0	
Engasjement i obligasjoner med fortrinnsrett	67	260	5
Engasjement i egenkapitalposisjoner	44	144	
Engasjement øvrig	48	48	0
Kapitalkrav for kreditt- og motpartsrisiko	4.651	4.101	882
Kapitalkrav for posisjons-, valuta- og varerisiko	5	5	0
Kapitalkrav for operasjonell risiko	259	198	62
CVA tillegg	45	26	24
Fradrag i kapitalkravet	0	0	0
Sum minimumskrav til ansvarlig kapital	4.960	4.330	967
Risikovektet balanse (beregningsgrunnlag)	62.000	54.125	12.092
Ren kjernekapitaldekning i %	14,70 %	15,08 %	18,12 %
Kjernekapitaldekning i %	16,03 %	16,60 %	18,12 %
Kapitaldekning i %	17,94 %	18,78 %	18,12 %
Uvektet kjernekapitalandel (Leverage ratio)	8,61 %	8,00 %	7,19 %

4.2. Innfasingsplan for nye krav til bufferkapital

	01.07.2013	01.07.2014	01.07.2015	01.07.2016	31.12.2017
Minimumskrav	4,50 %	4,50 %	4,50 %	4,50 %	4,50 %
Bevaringsbuffer	2,50 %	2,50 %	2,50 %	2,50 %	2,50 %
Systemrisikobuffer	2,00 %	3,00 %	3,00 %	3,00 %	3,00 %
Motsyklisk kapitalbuffer			1,00 %	1,50 %	2,00 %
Buffer for systemviktige banker *)					
Sum minstekrav til ren kjernekapital	9,00 %	10,00 %	11,00 %	11,50 %	12,00 %
Hybridkapital	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %
Sum minstekrav til kjernekapital	10,50 %	11,50 %	12,50 %	13,00 %	13,50 %
Tilleggskapital	2,00 %	2,00 %	2,00 %	2,00 %	2,00 %
Sum kapitalkrav	12,50 %	13,50 %	14,50 %	15,00 %	15,50 %

*) systemviktige banker har ett tillegg på 1,00 % fra 01.07.2015 og 2,00 % fra 01.07.2016.

4.3. Uvektet kjernekapitalandel

CRD IV introduserer uvektet kjernekapitalandel («Leverage Ratio») som ny soliditetsindikator og supplement til de risikovektede minstekravene. Finansdepartementet fastsatte 20. desember 2016 forskrift om uvektet kjernekapitalandel. Forskriften gjelder for banker, kredittforetak, finansieringsforetak, holdingforetak i finanskonsern som ikke er forsikringskonsern og verdipapirforetak som har tillatelse til å yte investeringstjenester. Alle foretak må til enhver tid ha en uvektet kjernekapitaldekning som utgjør minst 3 prosent av institusjonens eksponering. Alle banker skal i tillegg ha en uvektet kjernekapitalandel som utgjør minst 2 prosent av institusjonens eksponering. Systemviktige banker skal i tillegg ha en uvektet kjernekapitaldekningsbuffer som utgjør minst 1 prosent av institusjonens eksponering. Forskriften trådte i kraft 1. januar 2017, og kravene til uvektet kjernekapitalandel skal være oppfylt fra og med 30. juni 2017.

Uvektet kjernekapitalandel for Sparebanken Sør er 8,61 % pr 31.12.2016 og oppfyller med god margin kravet til 5 % uvektet kjernekapitalandel pr 30. juni 2017.

Mill. kroner	KONSERN	Sparebanken Sør MORBANK	Sparebanken Sør Boligkreditt AS
	31.12.2016	31.12.2016	31.12.2016
Uvektet kjernekapitalandel (Leverage ratio)	8,61 %	8,00 %	7,19 %

5. PILAR 2: INTERN RISIKO- OG KAPITALVURDERINGSPROSESS

5.1. Prosess

Styret har ansvar for intern risiko- og kapitalvurderingsprosess (ICAAP prosessen) i banken. Det er styrets ansvar å beslutte og ta stilling til bankens risikotoleranse, kapitalbehov og kapitalplan. Styret skal også godkjenne metodevalg og resultater. Formålet med ICAAP prosessen er å gjennomføre en kvantitativ og kvalitativ vurdering av konsernets risikoer, samt å fastsette konsernets risikoappetitt og kapitalisering.

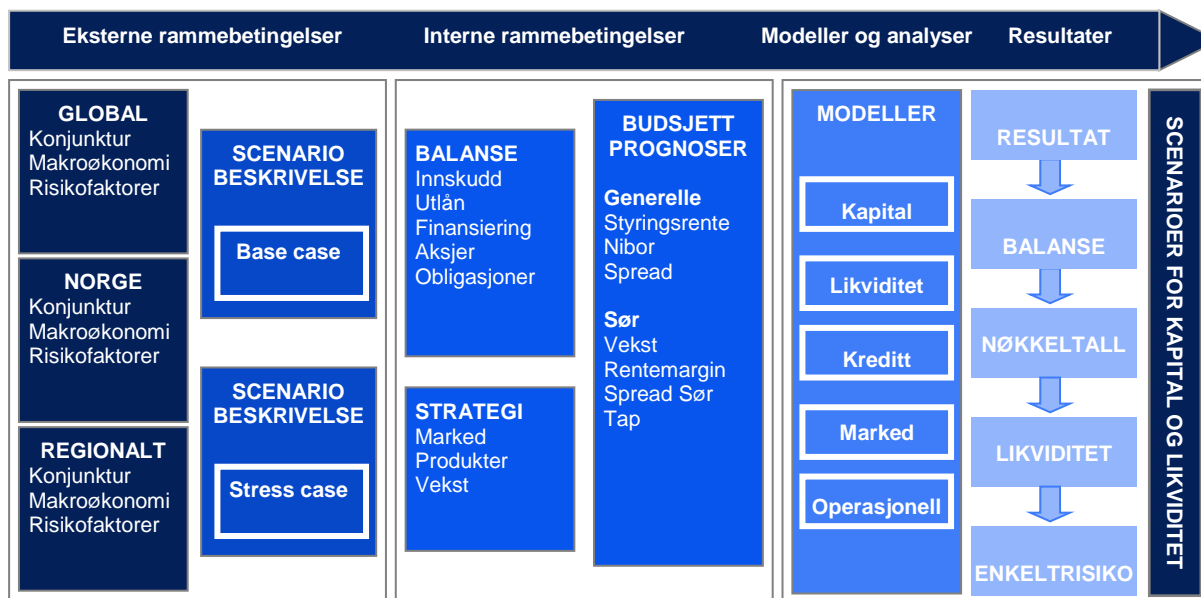
Styret har integrert ICAAP som en del av de strategiske og forretningsmessige prosessene i banken. Dette innebærer blant annet at ICAAP er et viktig beslutningsgrunnlag knyttet til blant annet:

- Strategidokument
- Årlige prognoser og investeringsbehov
- Risikovurderinger knyttet til marked og produkter
- Overordnet risiko- og kapitalplanlegging.

Konsernets prosesser knyttet til kapitalvurdering (ICAAP) er basert på kvantifisering av risiko og kapitalbehov for de vesentlige risikoområdene.

Kvantitative analyser av risikoer suppleres med kvalitative vurderinger.

Sentralt i vurdering av konsernets langsiktige kapitalbehov og kapitalbuffer er scenarioanalyser av forventet økonomisk utvikling og stresstesting.

Figur: Modell for scenarioanalyse og stresstesting

Utgangspunktet for risiko- og kapitalvurdering er mål og ambisjoner fastsatt i konsernets strategiplan og øvrige styringsdokumenter.

Risikoer identifiseres og analyseres, og kapitalbehov fastsettes for den enkelte risiko.

Med utgangspunkt i globale, nasjonale og regionale økonomiske utviklingstrekk utarbeides det scenarioer for fremtidig økonomisk utvikling. Det utarbeides scenarioer for forventet utvikling (Base case) og Stress case. Stress case skal representere en alvorlig, men realistisk nedgangskonjunktur.

Scenarioene beregner effektene på resultat, balanse, kapital, enkeltrisikoen, likviditet samt ulike nøkkeltall. ICAAP skal være fremadskuende. Bankens har derfor lagt til grunn en 4 års periode i scenarioanalysene, hvor bunnen av nedgangskonjunktoren i et Stress case er i år 3. Det gjennomføres sensitivitetsanalyser og revers stresstesting.

Analyse av enkeltrisikoe vil, sammen med scenarioanalysene og andre vurderinger, danne grunnlag for hvilken kapital og kapitalbuffer konsernet bør ha.

Likviditets- og finansieringsrisiko vil utgjøre en viktig del av den samlede risikovurderingen. Dette er kjent som ILAAP. Sentralt er likviditetsbehov på kort og mellomlang sikt samt resultater av gjennomførte stresstester. Informasjon om størrelse, sammensetning og kvalitet på bankens likviditetsbuffer vil fremkomme, samt utvikling i kvantitative måleparametre som «Liquidity Coverage Ratio» LCR.

ICAAP/ILAAP gjennomføres en gang i året. Ved vesentlige endringer i eksterne eller interne rammebetingelser og forutsetninger, metoder eller andre forhold som vil påvirke kapitaldekningen, vil ICAAP/ILAAP revideres og oppdateres.

5.2. Vurdering av risiko og kapitalbehov

Tabellen under viser hvilke risikoer som inngår i konsernets ICAAP, og hvilke metoder som benyttes for beregning av risiko og kapital.

Risikotype	Risikokategorier	Beregningsmetode
Kredittrisiko	Pilar 1	Standardmetoden
	Pilar 2 (Risiko utover standard)	Finanstilsynets metodikk/egne vurderinger
	Konsentrasjonsrisiko	Bransje – Finanstilsynets metodikk/egne vurderinger Store engasjement – Finanstilsynets metodikk/egne vurderinger
	Høy utlånsvekst	Finanstilsynets metodikk/egne vurderinger
Markedsrisiko	Pilar 1 (Aksjer, renter og valuta)	Standardmetoden
	Pilar 2 (Risiko utover Standard)	Finanstilsynets metodikk/egne vurderinger
Operasjonell risiko	Pilar 1 (Ekstern, personell, rutiner)	Basismetoden
	Pilar 2 (Risiko utover Basis)	Egne vurderinger
Likviditetsrisiko	Finansieringskostnad	Egne vurderinger / beregninger
Forretningsrisiko	Uventet svikt i inntekt/kostnad	Egne vurderinger
Strategisk risiko	Manglende/feil satsninger	Egne vurderinger
Eierrisiko	Aksjer	Egne vurderinger / beregninger
	Eiendommer	Egne vurderinger / beregninger
Annen risiko		

Tabell: Metoder for beregning av kapital

Med bakgrunn i kvalitative vurderinger samt modeller og metoder skissert over, identifiseres og beregnes risiko og kapitalbehov for de ulike risikoer som inngår i ICAAP (Pilar 1 og Pilar 2 risikoer).

5.3. Kapitalmål

Resultater fra ICAAP prosessen gir føringer for risikoappetitt, kapitalbehov og de risikostrategier som vedtas av styret. Gjennom ICAAP prosessen verifiseres det at:

- Konsernet har tilstrekkelig kapital til å ivareta regulatoriske krav og interne styringsmål til kapitaldekning og kapitalbuffer.
- Konsernet i bunn av en alvorlig, men realistisk nedgangskonjunktur har en kapitaldekning som ligger over det regulatoriske minstekravet og de interne styringsmål, og at det med stor grad av sannsynlighet kan gjennomføres tiltak for å bringe kapitaldekningen tilbake til styringsmålet.
- Konsernet har tilstrekkelige kapital og kapitalbuffer til å gjennomføre planer og strategiske tiltak uten at soliditetsmålet er truet.

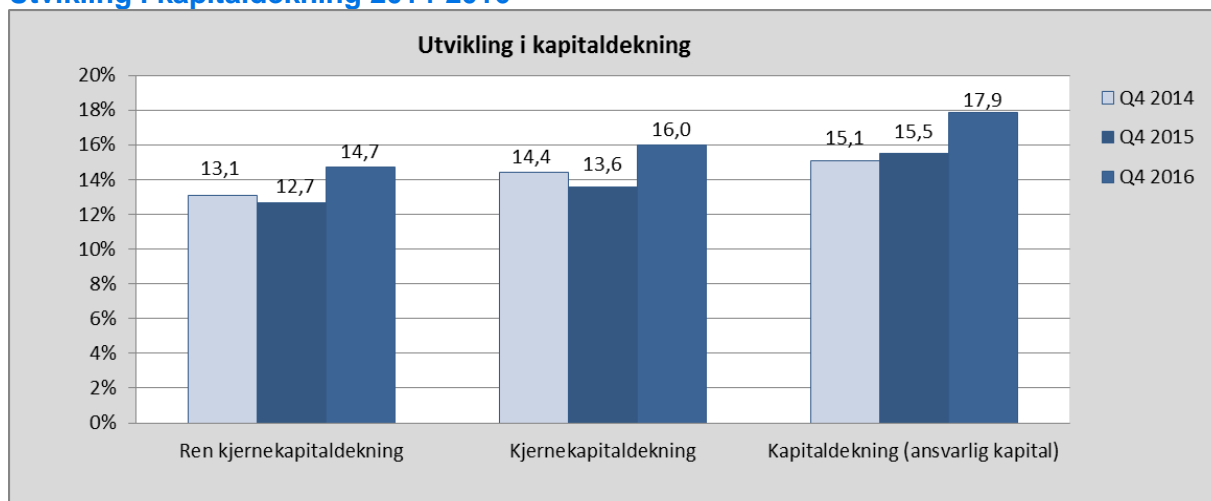
Konsernet har en ren kjernekapitaldekning på 14,7 %, kjernekapitaldekning på 16,0 % og ansvarlig kapitaldekning på 17,9 % pr. 31.12.2016. Dette er godt over gjeldende myndighetskrav. Banken har som

målsetting å være solid kapitalisert til enhver tid. Bankens rene kjernekapitaldekning skal oppfylle myndighetspålagte minstekrav og være på nivå med sammenlignbare banker.

Finanstilsynet uttrykte høsten 2015 forventning om at banken skulle ha en ren kjernekapitaldekning på 14,5 % innen utgangen av 2016. Banken tilfredsstilte Finanstilsynets forventning til ren kjernekapitaldekning i 4. kvartal 2016 gjennom resultat fra ordinær drift, redusert vekst i risikovektet balanse og emisjon av eierandelskapital i 2016.

I november 2016 mottok banken Finanstilsynets tilbakemelding på årets ICAAP. Finanstilsynet fattet vedtak om at banken skal ha en kapital utover minstekrav og bufferkrav tilsvarende 2,1 % av beregningsgrunnlaget. Dette er bankens pilar 2-krav og skal være oppfylt til enhver tid.

Utvikling i kapitaldekning 2014-2016

Figur: Ren kjernekapitaldekning, kjernekapitaldekning og kapitaldekning (ansvarlig kapital) pr 4. kvartal 2016. Myndighetskrav for de ulike kapitaldekningstypene oppfylles med god margin.

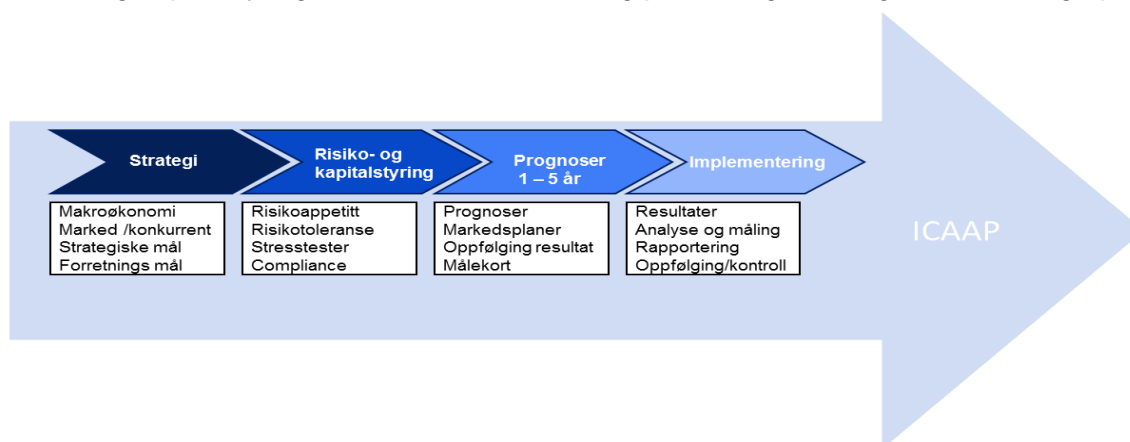
6. RISIKO- OG KAPITALSTYRING

6.1. Elementer i risiko- og kapitalstyringen

6.1.1. Strategisk plan

Risiko- og kapitalstyringen skal støtte opp under bankens strategiske mål og ambisjoner. Av strategiplanen fremgår konsernets langsiktige mål til utvikling, vekst, soliditet, lønnsomhet og risikoprofil.

Risiko- og kapitalstyringen skal være en helhetlig prosess, godt integrert med øvrige prosesser i konsernet:

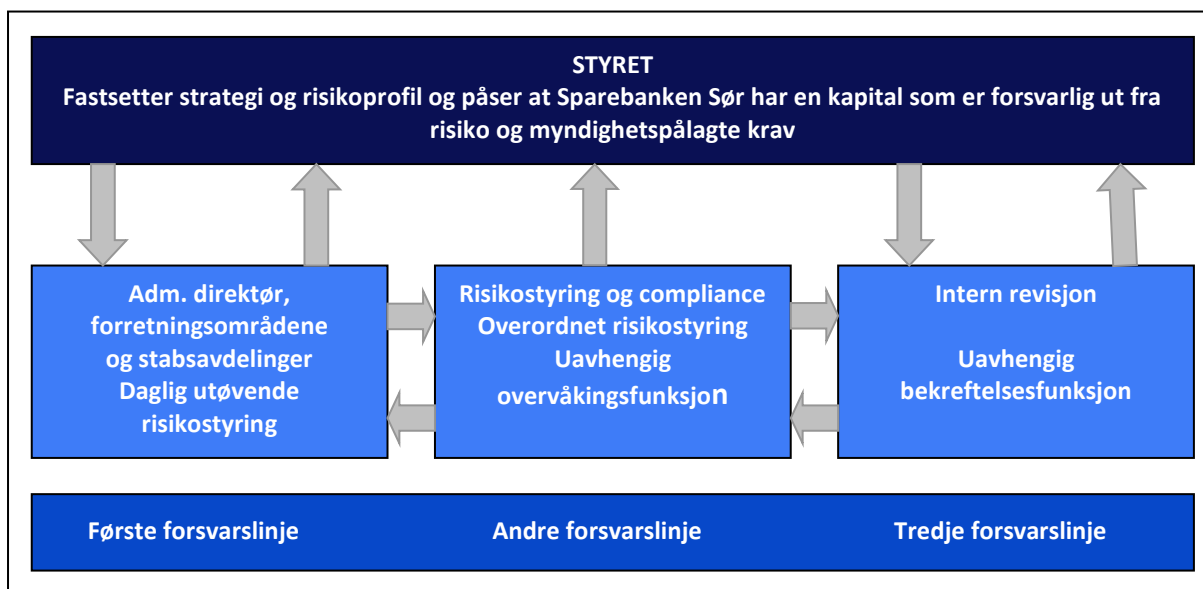
Figur: Prosesskisse

6.1.2. Organisering

Et viktig element i risiko- og kapitalstyringen er organisasjonskulturen. Organisasjonskulturen påvirker de ansattes kunnskap, holdning og evne til å håndtere risiko. En mangelfull organisasjonskultur kan ikke kompenseres med andre kontroll- og styringstiltak.

Risikostyringen i Sparebanken Sør er delt i følgende funksjoner:

- En utøvende funksjon som har det daglige ansvaret for risikostyring (linje og stab)
- En uavhengig overvåkingsfunksjon (Risikostyring og Compliance)
- En uavhengig bekreftelsesfunksjon (Intern revisjon)

Figur: Styringsmodell risiko- og kapitalstyring

Styringsmodellen skal sikre uavhengighet i beslutning, rapportering, ansvar og roller i den daglige risikostyringen.

Styret har det overordnede ansvar for bankens totale risikostyring, og skal påse at banken har hensiktsmessige systemer for risikostyring og internkontroll. Styret fastsetter risikostrategier, risikoprofil og risikotoleranse, og risikoprofilen operasjonaliseres gjennom rammeverket for risikostyring, herunder fastsettelse av fullmakter.

Styret fastsetter også strategi og retningslinjer for nivå, sammensetning og fordeling av egenkapital, og godkjenner prosessen for å sikre tilstrekkelig egenkapitalnivå til enhver tid (ICAAP).

Styret har oppnevnt et risikoutvalg som underutvalg av styret med formål å foreta mer grundige vurderinger av avtalte saksområder, herunder å styrke arbeidet med finansiell rapportering og internkontroll. Risikoutvalget skal overvåke den samlede risiko og vurdere om konsernets styrings- og kontrollordninger er tilpasset risikonivået og omfanget av virksomheten.

Administrerende direktør og øvrig konsernledelse har ansvaret for å implementere risikostyring og internkontroll. Administrerende direktør har delegert oppgaver i henhold til det formelle ansvar for intern kontroll og risikostyring. Ansvar for gjennomføring av den årlige vurderingen av risikosituasjonen og kapitalbehovet er delegert til divisjon Risikostyring. Denne analysen skal være samordnet og integrert med øvrig planleggings- og strategiarbeid i banken. Det er videre delegert kontrolloppgaver til de enkelte linjeansvarlige innen rammene for vedtatte prinsipper, instruksjoner og fullmakter.

Forretningsområdene og stabsavdelingene har ansvaret for den daglige risikostyringen innenfor eget forretningsområde og skal påse at organisasjonen følger de prosesser, retningslinjer og rutiner som er fastsatt av banken. Videre er forretningsområdene ansvarlige for å følge opp at risikoeksponeringen ligger innenfor de rammer, mål og retningslinjer som er fastsatt av styret.

Risikostyring er direkte underlagt administrerende direktør. Risikostyring dekker hele konsernet og utfører ikke aktiviteter som det er intensjon om at kontrollfunksjonen skal overvåke. Avdelingen skal identifisere, måle og vurdere bankens totalrisiko, samt ha overordnet ansvar for compliance. Risikostyring har ansvar for jevnlig rapportering til konsernledelsen og styret av bankens totale risikoeksponering.

Internrevisjonen er en overvåkingsfunksjon som uavhengig av administrasjonen for øvrig, foretar risikovurderinger, kontroller og undersøkelser av bankens internkontroll og styringsprosesser for å vurdere om internkontrollsystemer er tilfredsstillende og påse at portefølje og rapporteringssystemer fungerer etter forutsetningene.

6.1.3. Risikostyring

Risikostyringen skal støtte opp under Sparebanken Sørs strategiske mål. Det er fastsatt rammeverk for risikoappetitt, risikorammer og risikotoleranse for de enkelte risikotypene. Det er etablert systemer for måling, styring og kontroll av risiko. Både samlet risikonivå og de ulike risikokategorier skal følges tett opp for å sikre at konsernet utvikler seg i tråd med vedtatt risikoprofil og strategier.

Risikostyringen skal sikre at risikoeksponeringen til enhver tid er kjent, og bidra til at Sparebanken Sør når sine strategiske mål for finansiell stabilitet og lønnsomhet. Konsernets risikoeksponering skal tilpasses organisasjonens kapital, vekstambisjoner, kompetanse og markedsmessige muligheter samt krav og retningslinjer fra myndighetene.

Sentrale elementer i konsernets risikostyring:

- Definere og kvantifisere konsernets risiko
- Etablere rammeverk og retningslinjer for konsernets risikotaking
- Fastsette risikostrategier, risikoappetitt med hensiktsmessige risikomål og risikotoleranse
- Skape en god balanse mellom forretningsmessige mål og risiko
- Riktig allokering av konsernets kapital ut fra strategiske og lønnsomhetsmessige betraktninger
- Risikostrategier med hensiktsmessige styringsmål
- Gode systemer og rutiner for identifisering, måling, analyse av risiko
- Gode systemer og rutiner for styring, oppfølging, rapportering og kontroll av risiko

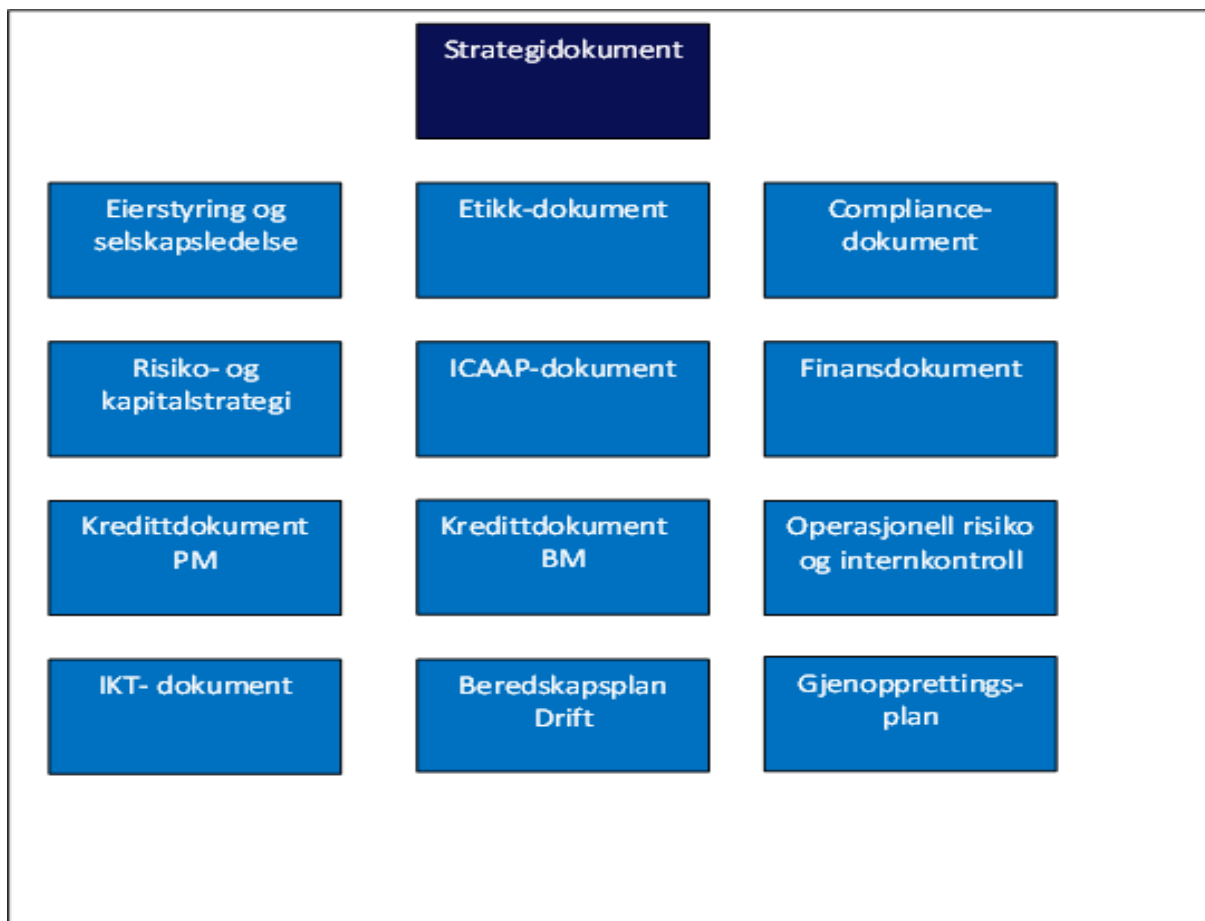
En bedriftskultur preget av god kompetanse, som forstår, kontrollerer og følger opp risiko og kvalitet, skal sammen med strategier, rutiner og retningslinjer, sikre at bankens virksomhet på alle plan skjer på en betryggende måte med hensyn til kvalitet, habilitet og objektivitet. Etske retningslinjer er viktige forutsetninger for at konsernet skal nå sine langsiktige mål.

Risikostyringen skal sikre:

- En risikoprofil som ligger på nivå med sammenlignbare banker, men som også er tilpasset bankens risikokapasitet og risikoappetitt
- En risikotaking som er fundamentert på lønnsomhet og avkastning
- En risikoprofil som gjør at ingen enkeltrisiko skal true Sparebanken Sørs selvstendighet
- At krav fra myndigheter oppfylles
- En risikoprofil som ikke skader konsernets omdømme og renommé

Risiko er konkretisert med kvalitative og kvantitative risikorammer for risiko og kapital.

Struktur for de ulike styringsdokumentene fremgår under:

Figur: Struktur styringsdokumenter

For å sikre at de ulike styringsdokumentene er i overensstemmelse med konsernets målsettinger, skal styringsdokumentene revideres og vedlikeholdes jevnlig, og normalt foretas en revisjon av dokumentene i løpet av en 12 måneders periode med beslutning av relevant instans.

6.1.4. Kapitalstyring

Sparebanken Sør skal være godt kapitalisert – slik at man har et godt fundament for utvikling og vekst i høykonjunkturer og samtidig har robusthet for å kunne møte lavkonjunkturer.

Kapitalstyringen skal sikre at:

- Interne mål og regulatoriske krav til kapital blir ivaretatt
- Markedsmessige muligheter og ambisjoner blir ivaretatt
- Mål til rating innfris
- Krav fra nasjonalt og internasjonalt finansmarked ivaretas
- Konkurransedyktig avkastning

Sparebanken Sør har et mål om til enhver tid å være solid kapitalisert. Bankens rene kjernekapitaldekning skal oppfylle myndighetspålagte minstekrav og være på nivå med sammenlignbare banker.

Sparebanken Sør skal være godt kapitalisert – slik at man har et godt fundament for utvikling og vekst i høykonjunkturer og samtidig har robusthet for å kunne møte lavkonjunkturer.

6.1.5. Risikoidentifisering

Identifisering av risiko skal være en fremoverskuende prosess integrert i bankens strategiarbeid, forretnings- og økonomistyringsprosesser. Prosessen dekker alle vesentlige risikoer i konsernet. I tillegg til løpende oppfølging gjennom året, gjennomføres en grundig analyse av de ulike risikokategorier minimum en gang i året.

6.1.6. Risikoanalyse

Det gjennomføres en analyse av de risikoer som er identifisert mht risikoens karakter og risikodrivere. Risikoene skal kvantifiseres i sannsynlighet, konsekvens og forventet tap. Risikoanalysen skal sikre at det foretas en kvalifisert og strukturert vurdering av behov for kontrolltiltak eller tiltak for å redusere risikoen. Det gjennomføres løpende kontrolltiltak som dokumenteres og rapporteres.

6.1.7. Scenarioanalyser og stresstester

Konsernet gjennomfører scenarioanalyser (forventet økonomisk utvikling) og stresstester (økonomisk utvikling i en alvorlig, men realistisk nedgangskonjunktur) for likviditet, kapital og enkeltrisikoen. Scenarioanalysene er basert på konsernets strategiske mål og langtidsprognoser for forventet utvikling. Stresstester er viktige for å forstå hvordan de ulike risikoer og porteføljer påvirkes av endringer i makroøkonomiske forhold og endringer i interne forutsetninger, herunder hvordan negative hendelser kan påvirke konsernets inntjening, balansestruktur, kapitaldekning og likviditetsbuffer.

6.1.8. Rapportering

Rammer for risiko- og kapitalstyringen er fastlagt i ulike styringsdokumenter og blir fulgt opp gjennom faste rapporter. Dette sikrer en løpende oppfølging av styringsmål, enkeltrisikoen og konsernets samlede risiko.

Rapporttype	Frekvens revidering	Ansvarlig	Konsernledelsen	Risiko-utvalget	Styret
Risiko- og kapitalstrategi	Årlig	Risikostyring	X	X	X
ICAAP	Årlig	Risikostyring	X	X	X
Risikorapport	Kvartal	Risikostyring	X	X	X
Pilar 3	Årlig	Risikostyring	X	X	X
Årsrapport internkontroll og operasjonell risiko	Årlig	Risikostyring	X	X	X
Årsrapport hvitvasking	Årlig	Risikostyring	X	X	X
Kvartalsrapporter Compliance	Kvartal	Risikostyring	X		
Årsrapport Compliance	Årlig	Risikostyring	X	X	X
Valideringsrapport scoremodeller	Årlig	Risikostyring	X		
Gjenopprettingsplan	Årlig	Risikostyring	X	X	X
Avviksrapporter boliglånforskrift	Kvartal	Risikostyring	X		

Tabell: Rapportering

6.1.9. Gjenopprettingsplan

Formålet med Gjenopprettingsplanen er at Sparebanken Sør skal kunne gjenopprettes fra en svært alvorlig finansiell krise uten ekstraordinær hjelp fra myndighetene. Planen skal være en integrert del av konsernets rammeverk for risiko- og kapitalstyring, og vil tre i kraft ved brudd på forhåndsdefinerte indikatorer. Planen omfatter dermed identifikasjon av relevante indikatorer for å sikre tidlig nok inngripen og tilstrekkelig effektive tiltak for å gjenopprette bankens finansielle posisjon etter en kraftig finansiell krise. Dersom det etter en alvorlig krise ikke er mulig med gjenoppretting, inntreer en avviklingsfase. Tilsynsmyndighetene har etter direktivet ansvar for å utarbeide planer for eventuell avvikling i en slik situasjon.

Gjenopprettingsplanen er integrert i Sparebanken Sør sitt system for styring og kontroll, og indikatornivåer er tilpasset bankens rammeverk for risikoapetitt. Kalibreringen av sentrale indikatorverdier bygger blant annet på vurderinger og konklusjoner fra bankens ICAAP-prosess. Rapportering på valgte indikatorer er inkludert i ordinær risikorapportering.

Hvis banken når utløserverdier på de definerte beredskapsindikatorer, skal Beredskapsgruppen, som er bankens Konsernledelse, sammenkalles. Beredskapsgruppen vil så skaffe seg oversikt over situasjonen, og vurdere årsak til indikatorbrudd. Hvis indikatorbrudd er av en slik karakter at det ikke anses nødvendig med spesielle tiltak, oppløses Beredskapsgruppen. Hvis indikatorbrudd gjør det nødvendig å iverksette

tiltak fra Gjenopprettingsplanen, vil Beredskapsgruppen vurdere hvilke tiltak som skal iverksettes. Flere av tiltakene vil kreve styrets beslutning. Etter at relevante gjenopprettningstiltak har blitt iverksatt og vurdert som effektive, kan Beredskapsgruppen beslutte at Gjenopprettingsplanen skal avvikles og at organisasjonen skal tilbakeføres til en normalsituasjon.

Banken har utarbeidet tre ulike typer stressscenarier hvor kapital- og/eller likviditetssituasjon er truet, og hvor Gjenopprettingsplanen iverksettes:

- Et gradvis markedsgenerelt scenario knyttet til økonomisk nedgangskonjunktur for å teste bankens utholdenhet.
- Et plutselig markedsgenerelt likviditetsstress-scenario for å teste bankens reaksjonsevne, og
- et plutselig bankspesifikt scenario med store utlånstap for å teste bankens reaksjonsevne.

Scenarioene er utarbeidet for å illustrere alvorlige kriser, men Gjenopprettingsplanen med beredskapstiltak er i realiteten en verktøykasse som også kan benyttes på mindre alvorlige hendelser.

Banken skal årlig gjennomføre en validering/revisjon av planen. I tillegg vil planen bli gjennomgått og fornyet ved signifikante endringer i strategiske eller operasjonelle forhold i banken.

6.2. Kredittrisiko

6.2.1. Definisjon

Kredittrisiko er risiko for tap som skyldes at konsernets motparter eller kunder ikke har evne eller vilje til å oppfylle sine betalingsforpliktelser overfor konsernet Sparebanken Sør. Kredittrisiko vedrører alle fordringer på motparter/kunder. I hovedsak er dette utlån og kreditter, men også ansvar i henhold til utstedte garantier, verdipapirer samt motpartsrisiko som oppstår gjennom derivater og valutakontrakter.

Konsentrasjonsrisiko er kredittrisiko som oppstår ved høy samlet eksponering på en enkelt motpart eller utsteder av sikkerhet, tilknyttede grupper av motparter, motparter med virksomhet innen samme bransje eller geografiske område og foretak som benytter samme form for sikkerhet, handler med samme vare eller har samme type virksomhetsområde.

6.2.2. Vurdering av risiko

Kredittrisiko er det største risikoområdet for Sparebanken Sør. Banken har i dag en godt diversifisert portefølje både i forhold til geografi, kundesegmenter og bransjer.

Kapitalberegning for kredittrisiko er foretatt etter standardmetoden slik denne er beskrevet i Kapitalkravsforskriften. I tillegg har banken vurdert om det er andre forhold ved bankens kredittrisiko som tilsier at det bør avsettes kapital for risikoer som ikke avdekkes av standardmetoden.

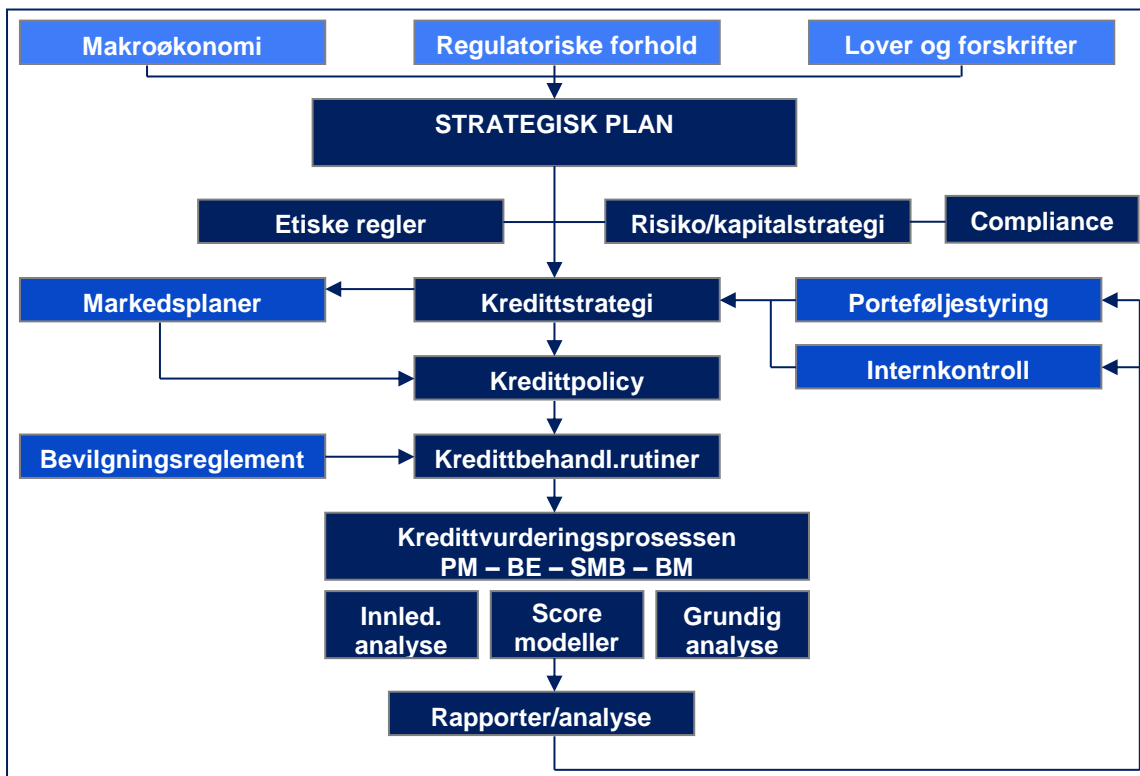
6.2.3. Styring og kontroll

Styret har det overordnede ansvaret for bankens kredittgivning, og skal fastsette bankens kredittstrategiske og kredittpolitiske forutsetninger.

Sparebanken Sør skal ha Agderfylkene og Telemark som sitt hovedmarked. I tillegg vil banken ha et nasjonalt markedssegment gjennom utflyttede personkunder og de organisasjoner som inngår i KNIF (Kristen-Norges Innkjøpsfellesskap) og deres ansatte.

Figuren under viser prinsipper for styring og kontroll av kredittrisiko.

Figur: Styringsmodell kredittrisiko

Kredittrisikoen styres gjennom konsernets kredittstrategi, kredittpolicy, kredittrutiner, kredittprosesser og bevilgningsfullmakter. Disse gir retningslinjer for bankens kredittgivning.

Sparebanken Sør har utviklet, og bruker modeller for risikoklassifisering i kredittprosesser og i porteføljestyling av person- og bedriftsmarkedet.

Kredittstrategi

Kredittstrategi er overordnede forhold knyttet til bankens kredittportefølje og kredittgivning, og består av noen generelle hovedpunkter samt et sett med kredittstrategiske og kvantitative rammer.

Hovedpunktene vil i stor grad være målsettinger og retningsangivelser, mens de kvantitative rammene både kan angi begrensninger og mål for risikotoleranse og risikoappetitt.

Kredittpolicy

Kredittpolicy fastsetter policyregler i forhold til enkeltengasjementer og mer definerte kriterier for kredittgivningen, samt prinsipper for hvordan kredittstrategien skal operasjonaliseres.

Bevilgningsreglement

Bevilgningsreglement og bevilgningsfullmakter beskriver kriterier og fullmakt for innvilgelse og oppfølging av kreditter. Fullmaktene er differensierte i forhold til kompetanse, risikoklasse og sikkerhetsklasse, samt behov den enkelte har i sin stilling.

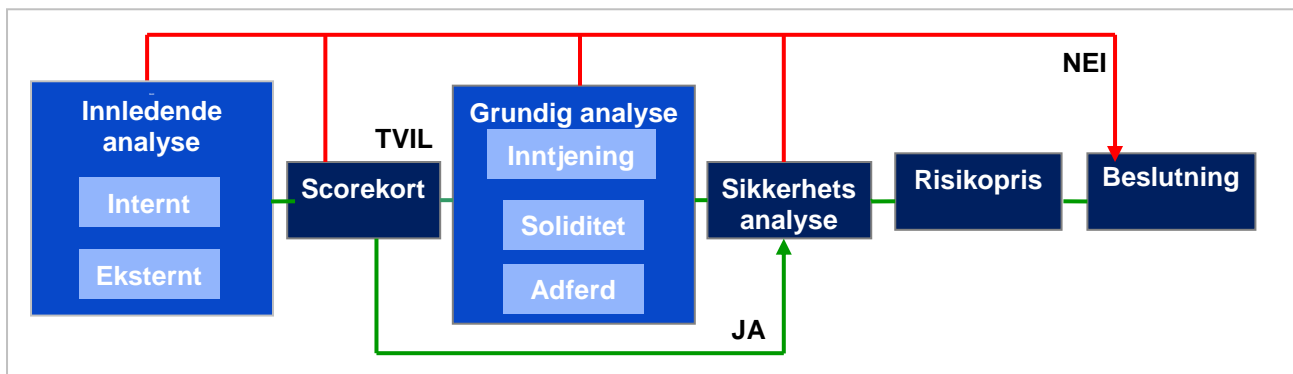
Kredittbehandlingsrutiner

Kredittdokument og kredittrutiner regulerer ulike forhold knyttet til kredittgivning, kredittoppfølging og håndtering av misligholdte og tapsutsatte engasjement.

Kredittvurderingsprosessen

Banken benytter beslutningsstøttesystemer i kredittvurderingsprosessen. Det er en prosessløype for personkunder, mens det for bedriftsmarked er tre prosessløyper avhengig av type og størrelse på kunde. For bedriftsmarked er det også en prosessløype for engasjementfornyelse.

De ulike hovedtrinn i kredittvurderingsprosessen er skissert under.

Figur: Kredittvurderingsprosessen

Innledende analyse er basert på interne og eksterne vurderinger og policykontroller og har som målsetting å avdekke om søknaden er innenfor bankens strategi og policy, eller om det er risikoaspekter som tilsier at søknaden bør avslås allerede på dette tidspunkt.

Resultat av scoring og innledende analyse setter krav til hvilke kredittprosesser og risikovurderinger som skal utføres og hvilke fullmakter som skal benyttes, i forbindelse med innvilgelse og oppfølging av person- og bedriftsmarkedsengasjementer. Avhengig av resultat fra innledende analyse og scoring må søknader med tvil (gule saker) gjennom en eller flere grundige analyser mht inntjening, soliditet og/eller adferd.

Ved beregning av sikkerhetsdekning legges antatt realisasjonsverdi til grunn.

Resultatene fra innledende analyse, scorekort, grundig analyse og sikkerhetspolicy samt eventuelle avvik fra risikopris, gir føringer for hvem som har fullmakt til å innvilge saken.

Internkontroll

Det er etablert rutine for årlige risikoidentifisering, risikoanalyse, kontrollplaner og oppfølging knyttet til de ulike prosessene innenfor kredittområdet. Det innhentes også halvårlige lederbekreftelser med vurdering av endringer i risikoer, og ledere på alle virksomhetsområder skal løpende vurdere risikobildet og internkontrollen.

Engasjementsoppfølging

Alle kunder med høy risikoklasse følges opp kvartalsvis med tanke på tiltak og tapsavsetninger. Bankens største engasjementer blir jevnlig presentert for styret.

Misligholdte og tapsutsatte engasjementer innenfor segmentene personkunder og personlig næringsdrivende overføres til et eksternt inkassobyrå for innkrevning.

Misligholdte og tapsutsatte engasjement i bedriftsmarkedet følger egne oppfølgingsrutiner, og overføres til en sentral avdeling for spesialengasjementer for oppfølging.

Rapporter/analyser

Det utarbeides periodiske rapporter og analyse for kredittområdet, som sikrer at utviklingen følger de mål som er fastsatt i styringsdokumenter.

6.2.4. Rammeverk

Risikoklassifiseringssystemet

Risikoklassifiseringssystemet benyttes i kredittvurderingsprosessene og for å beregne risiko, kapitalbinding og lønnsomhet på produkt, kunde og porteføljenivå.

Risikoklassifiseringssystemet består av følgende komponenter:

Misligholdssannsynlighet	Modeller for beregning av misligholdssannsynlighet
Sikkerhetsklasser	Modeller for beregning av sikkerhetsklasse
Eksposering	Modeller for beregning av eksposering
Tapsgrad	Modeller for beregning av tap ved mislighold
Forventet tap	Modeller for beregning av forventet tap neste år
Risikogruppe	Modeller for inndeling i risikogrupper
Risikojustert kapital	Modeller for beregning av risikojustert kapitalbinding
Risikopris	Modeller for beregning risikojustert pris

Figur: Risikoklassifiseringssystemet

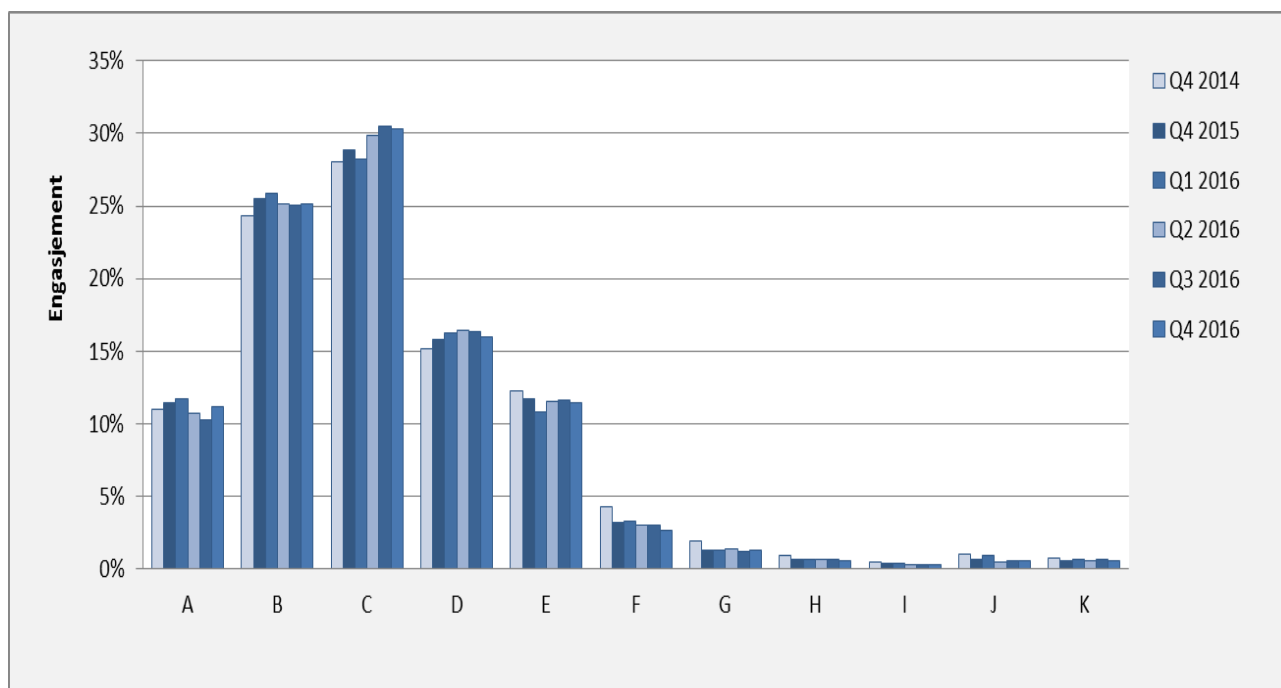
Misligholdssannsynlighet

Scorekort benyttes for å beregne misligholdssannsynlighet. Scorekort deler kundene i 11 risikoklasser fra A – K, hvor A – D er lav risiko, E – G er middels risiko, H – J er høy risiko og klasse K er mislighold. Konsernet har søknads- og adferdsscorekort for personmarked og bedriftsmarked.

Misligholdsklasse	Nedre grense for mislighold, %	Øvre grense for mislighold, %
A	0,00	0,10
B	0,10	0,25
C	0,25	0,50
D	0,50	0,75
E	0,75	1,25
F	1,25	2,00
G	2,00	3,00
H	3,00	5,00
I	5,00	8,00
J	8,00	99,99
K	100	

Tabell: Misligholdsklasser

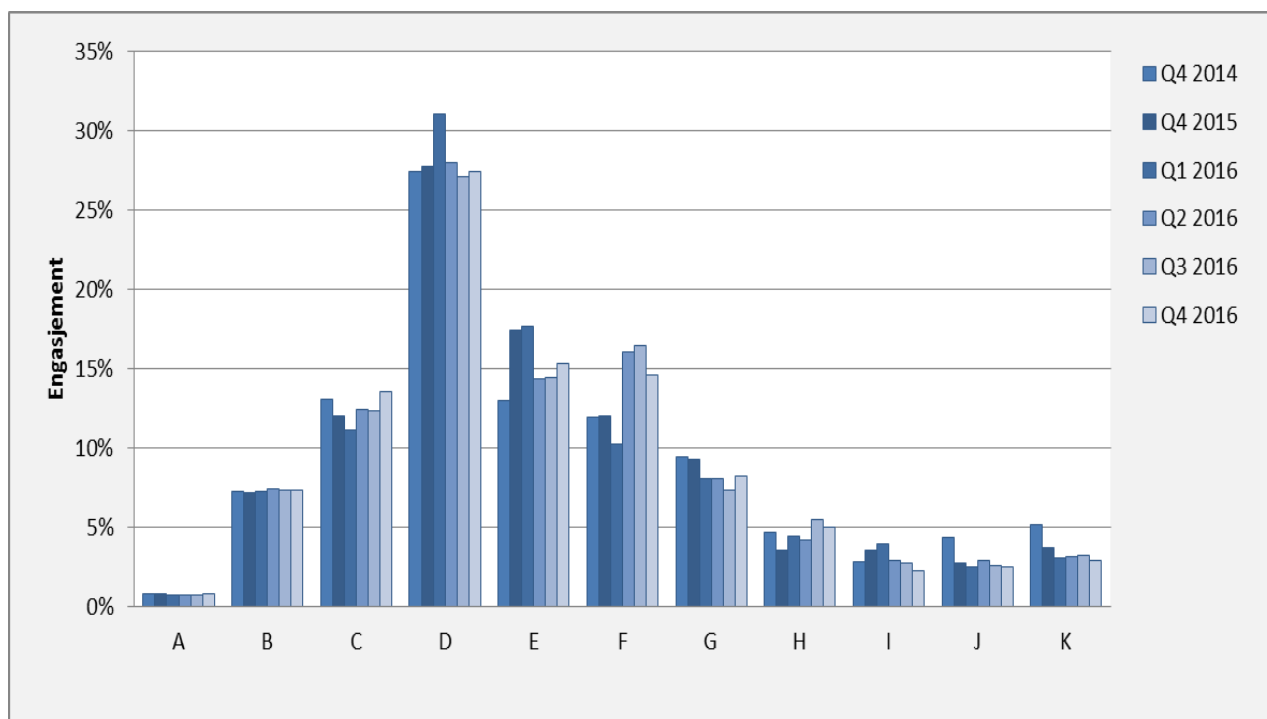
Misligholdsklasser PM

Figur: Misligholdsklasser PM

Figuren viser fordeling av PM-porteføljen på misligholdsklasser. For 4. kvartal 2016 utgjør kunder med lav risiko (A – D) ca. 83 %. Kunder med middels risiko (E – G) utgjør ca. 15 %, mens kunder med høy risiko (H – J) inklusiv klasse K, som er mislighold, utgjør ca. 2 %.

Misligholdsklasser BM

Figur: Misligholdsklasser BM

Figuren viser fordelingen av BM-porteføljen på misligholdsklasser. For 4. kvartal 2016 utgjør kunder med lav risiko (A – D) ca. 49 %. Kunder med middels risiko (E – G) utgjør ca. 38 %, mens kunder med høy risiko (H – J) inklusive klasse K som er mislighold utgjør ca. 13 %.

Tapsgrad

På bakgrunn av belåningsgrad/sikkerhetsdekning beregnes engasjementets tapsgrad (LGD – Loss Given Default) ved mislighold.

Eksposering ved mislighold

Konverteringsfaktoren (KF) definerer hvor stor andel av ubenyttet kredittramme som forventes å være trukket opp ved mislighold. Eksposering (EAD – Exposure At Default) ved mislighold beregnes som det høyeste av saldo eller bevilgning. Det benyttes konverteringsfaktor (KF) på 100 for ubenyttet kredittramme.

Forventet tap

Forventet tap for neste 12 mnd beregnes som:
Misligholdssannsynlighet (PD) X Eksposering (EAD) X Tapsgrad (LGD).

Risikojustert kapital

Banken rapporterer kapitalbehovet i kapitaldekningen etter standardmetoden. I forhold til bl.a. risikoprising, beregnes kapitalbinding på produkt og kundenivå som risikojustert kapital.

Validering

Konsernet gjennomfører årlig en kvalitativ og kvantitativ validering av scoremodellene. Modellene er kalibrert ut fra en TTC («Through-The-Cycle») tilnærming.

6.2.5. Engasjementsbeløp fordelt på type engasjement

Bankens samlede engasjementsbeløp utgjør:

Mill. kroner	31.12.2016	31.12.2015	Endring
Brutto utlån	91.523	89.111	2.412
Ubenyttede bevilgninger	11.086	12.319	-1.233
Garantier	1.700	1.402	298
Sum Engasjement	104.309	102.832	1.477

6.2.6. Brutto utlån fordelt på geografiske områder

KONSERN				
MILLIONER KRONER	31.12.2016		31.12.2015	
Vest-Agder	42.578	46,5 %	41.426	46,5 %
Aust-Agder	23.898	26,1 %	23.661	26,6 %
Telemark	9.141	10,0 %	8.692	9,8 %
Oslo	7.109	7,8 %	6.965	7,8 %
Akershus	2.114	2,3 %	2.004	2,2 %
Rogaland	1.733	1,9 %	1.661	1,9 %
Øvrig	4.794	5,2 %	4.554	5,1 %
Opptjente renter	155	0,2 %	146	0,2 %
SUM BRUTTO UTLÅN	91.523	100,0 %	81.628	100,0 %

Bankens hovedmarkedsområde er Vest-Agder, Aust-Agder og Telemark. I tillegg har banken et nasjonalt markedssegment tilhørende organisasjoner som er tilsluttet Kristen-Norges Innkjøpsfelleskap. Det inngår også en del PM-kunder med tilhørighet i markedsområdet, men som nå bor utenfor det geografiske kjerneområdet.

6.2.7. Samlet engasjementsbeløp fordelt pr bransje

Mill. kroner	Ubenyttede			Sum	
	Brutto utlån	bevilgninger	Garantier	Engasjement	i %
Personkunder	59.861	5.490	39	65.390	62,7 %
Offentlig	334	499	1	834	0,8 %
Primærnæring	801	112	3	916	0,9 %
Industri	900	413	283	1.595	1,5 %
Utvikling av eiendom	3.396	609	284	4.289	4,1 %
Oppføring av bygninger	1.427	474	240	2.141	2,1 %
Eiendomsdrift	15.630	1.558	451	17.639	16,9 %
Transport	570	89	160	819	0,8 %
Varehandel	983	439	155	1.577	1,5 %
Hotell og restaurant	372	52	7	431	0,4 %
Borettslag	897	99		996	1,0 %
Forretningsmessig tjenesteyting	2.221	217	41	2.479	2,4 %
Sosial tjenesteyting	3.978	1.035	36	5.049	4,8 %
Opptjente renter	155			155	0,1 %
SUM	91.523	11.086	1.700	104.309	100,0 %

Mill. kroner	Ubenyttede			Sum	
	Brutto utlån	bevilgninger	Garantier	Engasjement	i %
Personkunder	58.230	7.002	44	65.276	63,5 %
Offentlig	541	532	1	1.073	1,0 %
Primærnæring	722	132	4	858	0,8 %
Industri	936	295	258	1.488	1,4 %
Utvikling av eiendom	3.309	754	239	4.302	4,2 %
Oppføring av bygninger	1.246	363	196	1.804	1,8 %
Eiendomsdrift	15.482	2.096	272	17.850	17,4 %
Transport	478	61	118	657	0,6 %
Varehandel	1.136	359	162	1.658	1,6 %
Hotell og restaurant	391	49	9	449	0,4 %
Borettslag	809	26		835	0,8 %
Forretningsmessig tjenesteyting	2.015	214	51	2.280	2,2 %
Sosial tjenesteyting	3.670	436	50	4.155	4,0 %
Opptjente renter	147	0		147	0,1 %
SUM	89.111	12.319	1.402	102.832	100,0 %

Sum engasjement til bedriftsmarkedet utgjorde ca 35 % av bankens totale portefølje pr 31.12.2016.

6.2.8. Samlet engasjementsbeløp fordelt etter gjestående løpetid

31.12.2016

	Utlån og trukne kreditter	Ubenyttede bevilgninger	Garantier	Sum	I prosent
Under 1 måned	207			19.761	21,4 %
1 – 3 måneder	666			1.033	1,1 %
3 – 12 måneder	2.430			2.673	2,9 %
1 – 5 år	12.131			14.993	16,3 %
Over 5 år	56.011			52.585	57,0 %
Uten restløpetid	20.079	11.086	1.700	1.139	1,2 %
Sum	91.523	11.086	1.700	92.184	100,0 %

31.12.2015

	Utlån og trukne kreditter	Ubenyttede bevilgninger	Garantier	Sum	I prosent
Under 1 måned	730			730	0,7 %
1 – 3 måneder	675			675	0,7 %
3 – 12 måneder	2.489			2.489	2,4 %
1 – 5 år	11.540			11.540	11,2 %
Over 5 år	53.588			53.588	52,1 %
Uten restløpetid	20.088	12.319	1.402	33.809	32,9 %
Sum	89.110	12.319	1.402	102.831	100,0 %

Fleksilån og kreditter inngår som uten løpetid.

6.2.9. Mislighold og nedskrivning

En kunde defineres som misligholdt dersom den har restanse eller overtrekk på mer enn 1000 kroner som har stått uordnet i mer enn 90 dager. Mislighold ansees også å foreligge når det er åpnet gjeldsforhandlinger eller konkurs, eller det er foretatt rettslige skritt for å inndrive fordringen. Når en kunde har ett eller flere misligholdte lån, er det kundens totale debetengasjement som rapporteres som misligholdt og ikke det enkelte lån. Når det foreligger mislighold, er dette et objektivt bevis som innebærer at behovet for tapsnedskrivning skal vurderes.

Sum misligholdte lån/kreditter MILLIONER KRONER	KONSERN	
	31.12.16	31.12.15
Brutto misligholdte > 90 dager	276	418
Individuelle nedskrivninger	89	134
Netto misligholdte engasjementer	187	284
Avsetningsgrad misligholdte lån	32,2 %	32,0 %
Brutto misligholdte > 90 dager i % av brutto utlån	0,30 %	0,47 %

Næringslivsmarkedet

MILLIONER KRONER	KONSERN	
	31.12.16	31.12.15
Brutto misligholdte > 90 dager	174	321
Individuelle nedskrivninger	71	115
Netto misligholdte engasjementer	103	206
Avsetningsgrad misligholdte lån	40,8 %	35,7 %

Personmarkedet

MILLIONER KRONER	KONSERN	
	31.12.16	31.12.15
Brutto misligholdte > 90 dager	102	97
Individuelle nedskrivninger	18	19
Netto misligholdte engasjementer	84	78
Avsetningsgrad misligholdte lån	17,4 %	19,5 %

Virkelig verdi på tilhørende pantstillelser på misligholdte lån til kunder utgjorde pr. 31.12.2016 225 mill. kroner, og pr. 31.12.2015 utgjorde det 426 mill. kroner.

Øvrige tapsutsatte engasjementer

Engasjementer som ikke er misligholdte, men hvor kundens økonomiske situasjon gjør at banken har foretatt individuelle tapsnedskrivninger, eller det er overveiende sannsynlig at banken må foreta tapsnedskrivninger, klassifiseres som tapsutsatte.

MILLIONER KRONER	KONSERN	
	31.12.16	31.12.15
Øvrige tapsutsatte engasjementer	634	794
Individuelle nedskrivninger	296	384
Netto tapsutsatte engasjementer	338	410
Avsetningsgrad misligholdte lån	46,7 %	48,4 %

Nedskrevne og misligholdte engasjementer fordelt pr. bransje

31.12.2016

Millioner kroner	Misligholdte engasjementer	Tapsutsatte engasjementer	Nedskrivning, tapsutsatte og misligholdte engasjementer
Personkunder	102	51	35
Offentlig	-	0	0
Primærnæring	1	10	2
Industri	-	67	40
Utvikling av eiendom	35	190	70
Oppføring av bygninger	13	128	75
Eiendomsdrift	79	108	115
Transport	7	1	2
Varehandel	5	19	12
Hotell og restaurant	2	1	2
Borettslag	-	0	0
Forretningsmessig tjenesteyting	11	56	28
Sosial tjenesteyting	21	3	3
Sum	276	634	385

31.12.2015

Millioner kroner	Misligholdte engasjementer	Tapsutsatte engasjementer	Nedskrivning, tapsutsatte og misligholdte engasjementer
Personkunder	97	40	34
Offentlig	-	0	0
Primærnæring	3	10	4
Industri	0	31	21
Utvikling av eiendom	47	93	61
Oppføring av bygninger	22	116	38
Eiendomsdrift	190	204	130
Transport	8	3	8
Varehandel	5	76	45
Hotell og restaurant	3	3	3
Borettslag	-	0	0
Forretningsmessig tjenesteyting	26	218	167
Sosial tjenesteyting	16	0	6
Sum	418	794	517

Nedskrevne og misligholdte engasjementer fordelt pr. geografisk område

31.12.2016

	Tapsutsatte engasjementer	Misligholdte engasjementer	Nedskrivninger, tapsutsatte og misligholdte engasjementer
Aust-Agder	128	103	94
Vest-Agder	376	132	225
Telemark	83	17	33
Oslo	21	2	19
Akershus	12	6	3
Øvrige	14	16	11
SUM	634	276	385

31.12.2015

Millioner kroner	Tapsutsatte engasjementer	Misligholdte engasjementer	Nedskrivning, tapsutsatte og misligholdte engasjementer
Vest-Agder	198	303	166
Aust-Agder	207	312	248
Telemark	86	95	49
Oslo	22	11	7
Akershus	6	9	3
Rogaland	6	26	24
Øvrig	17	22	20
SUM	542	778	517

Utvikling i brutto misligholdte og tapsutsatte lån

	Misligholdte lån 1)	Tapsutsatte lån 2)	Sum
Pr 31.12.2015	418	794	1.320
Netto endring	-142	-160	-410
Pr 31.12.2016	276	634	910

- 1) Utlån hvor termin ikke er betalt innen 90 dager etter forfall defineres som misligholdt.
- 2) Tapsutsatte lån er utlån som ikke er misligholdt, men hvor banken av andre grunner har foretatt individuelle nedskrivninger. Utlån hvor det er overveiende sannsynlig at banken må foreta individuelle nedskrivninger blir også klassifisert som tapsutsatt.

Årets nedskrivninger og gjenvinning på tidligere års nedskrivninger

MILLIONER KRONER	KONSERN	
	31.12.2016	31.12.2015
Individuelle nedskrivninger		
Individuelle nedskrivninger ved periodestart	517	521
- Tilbakeføring av nedskrivninger som følge av periodens konstateringer	159	76
+ Økte individuelle nedskrivninger i perioden	74	43
+ Nye individuelle nedskrivninger i perioden	85	77
- Tilbakeføring av individuelle nedskrivninger i perioden	132	48
= Individuelle nedskrivninger ved periodeslutt	385	517
Nedskrivning på grupper av utlån		
Nedskrivning på grupper av utlån ved periodestart	206	194
+ Periodens endring i gruppenedskrivninger	4	12
= Nedskrivning på grupper av utlån ved periodeslutt	210	206
Sum nedskrivninger	595	723

Årets tapskostnad

MILLIONER KRONER	KONSERN	
Periodens tapskostnad	2016	2015
Periodens endring i individuelle nedskrivninger	-132	-4
+ Periodens endring i gruppenedskrivninger	4	12
+ Per. konst. tap som det tidligere år er foretatt individuell nedskrivning for	159	76
+ Per. konst. tap som det tidligere år ikke er foretatt ind. nedskrivning for	43	17
+ Inntektsført som renter	-11	5
- Periodens inngang på tidligere konstatert tap	14	6
+ endring i nedskrivninger på garantier	1	-3
= Periodens tapskostnad	50	97

6.2.10. Bruk av sikkerheter

Ved fastsettelse av vektningen av engasjementene i forbindelse med beregningen av kapitalkravet er følgende hovedtyper av pant benyttet:

- Pant i fast eiendom (bolig, fritidseiendom)
- Bankinnskudd
- VPS

Hovedprinsippet for verdivurdering av sikkerheter er realisasjonsverdien, slik vi forventer at den skal være på et evt. realisasjonstidspunkt. Verdivurderingsprinsippene er nøye beskrevet i bankens kreditthåndbok. Pant i fast eiendom i privatmarkedet skal verdivurderes ved ny sak eller minimum hvert tredje år.

Videre er følgende typer av garantister benyttet i forbindelse med beregningen av kapitalkravet:

- Garantier fra stat, fylkeskommune og kommune

Den norske stat har AAA-rating. Kommuner og fylkeskommuner kan ikke gå konkurs, jfr. Kommuneloven. Ut fra dette vurderes garantier fra disse som gode for pålydende.

Samlet engasjementsbeløp for engasjementskategorier

Engasjement pr kategori - mill. kroner	31.12.2016	31.12.2015
Stater og sentralbanker	965	438
Lokale og regionale myndigheter	1711	1188
Institusjoner	3.922	3.950
Foretak	4.295	5.125
Massemarkedsengasjement	9.499	10.567
Pantesikkerhet i bolig- og fritidseiendom og næringsseiendom	90.289	86.851
Forfalte engasjement	915	1.235
Obligasjoner med fortrinnsrett	8.343	7.756
Andeler i verdipapirfond	551	467
Øvrige engasjement	718	764
Sum	121.208	118.341

Rutiner og retningslinjer for motregning av eksponeringer på eller utenfor balansen

Sparebanken Sør foretar ikke motregning av eksponeringer i eller utenfor balansen ved beregning av kapitalkrav for kredittrisiko.

Rutiner og retningslinjer for verdivurdering av sikkerheter

Banken har i kredittdokumentet maler og fastsatte sjablongverdier for verdivurdering av relevante typer panteobjekter. Som utgangspunkt brukes normal salgsverdi, verdi fra Eiendomsverdi, bokført verdi eller

annet relevant uttrykk for omsetningsverdi. Verdien på objektene blir deretter redusert med en standard faktor, som varierer med type panteobjekt. Denne reduserte verdien vil da være realisasjonsverdi.

6.3. Motpartsrisiko

6.3.1. Styring og kontroll av motpartsrisiko

Banken kan inngå derivatkontrakter knyttet til avdekking av markedsrisiko. Derivatkontrakter skal etableres mot velrennomerte motparter med god rating og skal være regulert av et underliggende ISDA avtaleverk. Kontraktforholdene skal diversifiseres på flere motparter.

Banken forholder seg til regelverket for derivathandel under EMIR vedrørende oppgjør, bekreftelser, dokumentasjon og myndighetsrapportering.

Det inngås derivatkontrakter i forbindelse med avdekking av risiko som oppstår i bankens ordinære virksomhet ved finansiering til fast rente og i annen valuta enn NOK, samt ved utlån til kunder til fast rente og i valuta og ved derivathandel mot kunder.

Motpartsrisiko reguleres ved etablering av avtaler om sikkerhetsstillelser (CSA) mellom partene. Det finner også sted motpartsoppfølging ved avstemming av bankens kalkulerte markedsverdier på derivatkontrakter mot tilsvarende kalkulasjoner, gjennomført hos våre motparter.

Motpartsrisiko IRS (NOK 1.000)

2016

	Jan.	Feb.	Mars	Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Des.
Antall	376	367	369	368	369	372	370	365	366	366	366	363
Volum	22.035.898	21.425.734	20.850.434	20.840.434	20.872.934	21.410.934	21.472.434	20.412.084	20.469.084	20.495.084	20.635.084	20.891.084
MtM PW CV	-93.790	-137.221	-170.515	-129.608	-140.324	-218.834	-218.676	-217.450	-192.651	-152.074	-88.396	-68.585

6.3.2. Derivater – engasjementsbeløp i kapitaldekning

Engasjement - mill. kroner	31.12.2016	31.12.2015
Derivater	2.104	2.177

6.4. Markedsrisiko

6.4.1. Definisjon

Markedsrisiko omfatter risiko knyttet til resultatvariasjoner på usikrede rente-, valuta- og egenkapitaltransaksjoner som følge av endringer i rente- og valutakursnivå samt ved justeringer i aksjekurser, og kan inndeles i renterisiko, valutarisiko, aksjerisiko og kredittspreadrisiko.

Styret har fastsatt styringsmål for investering i aksjer, obligasjoner og posisjoner i rente- og valutamarkedet. Etterlevelse av styringsmålene følges opp løpende og rapporteres til konsernledelse og styre.

6.4.2. Vurdering av risiko

Markedsrisiko er knyttet til:

- Renterisiko
- Aksjerisiko
- Valutarisiko
- Kredittspreadrisiko

Sparebanken Sør skal ha en lav markedsrisiko. Aktivitet i finansielle instrumenter skal i hovedsak være knyttet til avdekking av bankens eksponering som oppstår som følge av operasjonelle forhold knyttet til bankens ordinære kundeaktivitet og ved finansiering av virksomheten.

Renterisikoen er lav som følge av at konsernets finansiering og utlånsvirksomhet er etablert til flytende rente, samt ved at eiendeler og gjeld til fast rente løpende renterisikoavdekkes.

Konsernets samlede investeringer i aksjer, egenkapitalbevis og aksjefond utgjør ved årsslutt kr 542 mill., hvorav handelsporteføljen beløper seg til kr 33 mill. Blant de største enkeltpostene i bankens anleggsporetefølje er Eksportfinans, samt eierandeler i produktselskapene Frende Forsikring, Norne Securities og Brage Finans.

Konsernet blir påvirket av svingninger i valutamarkedet gjennom sin aktivitet i valuta mot kunder. Valutaeksponeringen avdekkes løpende ved bruk av instrumenter på og utenfor balansen (valutaterminer og swapper). Total valutarisikoramme er kr 20 mill.

Utover rammen for renterisiko er det fastsatt en øvre risikotoleranse for resultateffekter som følge av generell markedsendring i kredittspread, som kan medføre verdiendringer på konsernets rentebærende verdipapirportefølje. Ved utgangen av 2016 var 93 % av styrevedtatt ramme benyttet. Kredittspreadrisiko er ved utgangen av 2016 hovedsakelig knyttet til bankens likviditetsportefølje.

Kapitalberegning for markedsrisiko er foretatt etter standardmetoden slik denne er beskrevet i Kapitalkravsforskriften. I tillegg har banken vurdert om det er andre forhold ved bankens markedsrisiko, som tilsier at det bør avsettes kapital for risikoer som ikke avdekkes av standardmetoden.

6.4.3. Styring og kontroll

Markedsrisikoen styres gjennom konsernets markedsrisikostrategi, policy for markedsrisiko, rutiner, retningslinjer og fullmakter. Disse trekker opp de overordnede retningslinjer for bankens styring av markedsrisiko.

Det er etablert styringsmål og rammer for de ulike risikoområdene.

Markedsrisiko følges opp gjennom månedlige rapporter til konsernledelsen og kvartalsvis risikorapportering til styret.

Renterisiko

Renterisiko er risiko for inntjeningsmessig tap som oppstår ved endringer i rentenivået hvis rentebindingstiden for bankens forpliktelser og fordringer på og utenfor balansen, ikke er sammenfallende.

Formålet med styring av renterisiko, er at konsernet til enhver tid har en kjent risikoeksponering og at denne ligger innenfor fastsatte styringsmål.

Renterisikorammen er fastsatt som en øvre ramme for hvor stort tapet på uavdekkede renteposisjoner kan være ved et 2 % poengs parallelt skift i rentenivået. Renterisiko som oppstår ved konsernets ordinære virksomhet i form av fastrente kundeutlån, fastrente plasseringer og finansiering, avdekkes løpende. Det er ikke fastsatt særskilte rammer for egenhandel. Ved årsskiftet 2016-2017 var konsernets netto renteposisjon kr 53,8 mill.

Renterisiko følges fortløpende av operative avdelinger, og rapporteres månedlig til bankens ledelse og kvartalsvis til bankens styre.

Aksjerisiko

Aksjerisiko består av markedsrisiko knyttet til posisjoner i egenkapitalinstrumenter, inkludert derivater med egenkapitalinstrumenter som underliggende. Eksponering måles som størrelsen på tapspotensialet hvor markedsverdien av aksjene faller med 30 %, og kursrisiko reguleres av rammer for maksimal aggregert posisjon i en aksjeportefølje.

Formålet med styring av aksjerisiko, er at konsernet til enhver tid har en kjent risikoeksponering og at denne ligger innenfor fastsatte styringsmål.

Valutarisiko

Valutarisiko er risiko for det økonomiske (inntjeningsmessige) tap som oppstår ved ufordelaktig endring i verdien på aktiva- og passivaposter målt i basisvaluta (NOK) som følge av endring i valutakurser. Eksponering måles som størrelsen på tapspotensialet i et stress-scenario hvor valutakursene endrer seg med 10 %, og valutarisiko reguleres av rammer for maksimal aggregert valutaposisjon. Det er fastsatt rammer for eksponering i enkeltvalutaer.

Kredittspreadsrisiko

Spreadrisiko defineres som risiko for endringer i markedsverdien på et rentebærende verdipapir som følge av en generell endring i kredittmargin. En generell økning i kredittmarginer vil medføre en verdireduksjon på en portefølje av rentebærende verdipapirer. Endringer i kredittmargin er en konsekvens av endringer i investors krav til risikopåslag for skift i forventet kredittrisiko og/eller endringer i andre markedsforhold.

For beregning av risikoeksponeringen benyttes Finanstilsynets stresstestmodell for kredittspreadsrisiko. Bankens kredittspreads eksponering er i hovedsak knyttet til likviditetsporteføljen.

Det er etablert en styrevedtatt ramme for omfanget av bankens kredittspreads eksponering. I tillegg reguleres bankens kredittrisiko indirekte, via rammer for maksimale investeringer i ulike porteføljer.

6.4.4. Aksjer

	Bokført verdi / Virkelig verdi	Kostpris
Strategiske investeringer	318	239
Markedsbaserte aksjer / handelsportefølje	33	28
Andre aksjer og andeler	191	143
Sum	542	410

Alle aksjer føres til virkelig verdi med verdiendring over resultatet. I 2015 er det inntektsført utbytte på kr 3 mill. og netto gevinst/verdiendring på kr 55 mill.

6.4.5. Renterisiko

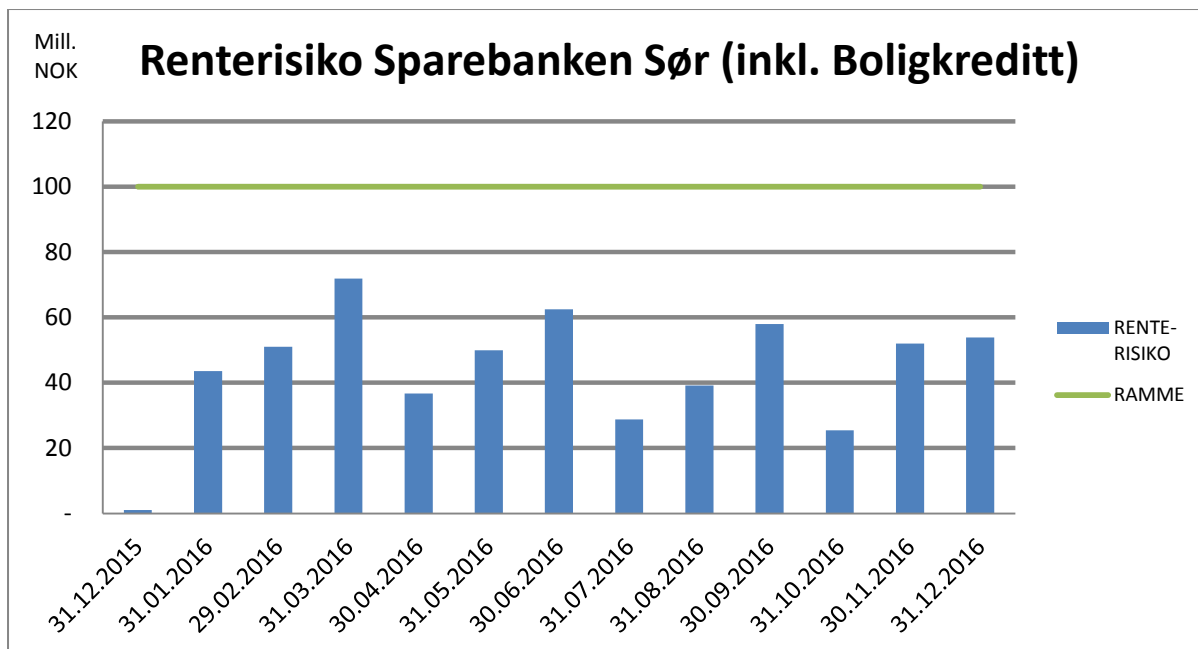
Bankens renterisikoeksponering måles ved å hensynta uavdekkede posisjoner på og utenfor balansen. Metoden som brukes er parallellskift, mens risiko knyttet til vridning i rentekurven overvåkes ved GAP analyser.

Renterisikoen måles løpende og rapporteres til styre og administrasjon i henhold til styrevedtatte retningslinjer.

Bankens totale renterisiko pr 31.12.2016 er som følger:

Resultatendring	Endring i verdi
53,8 mill kr	+/- 2 p.p.

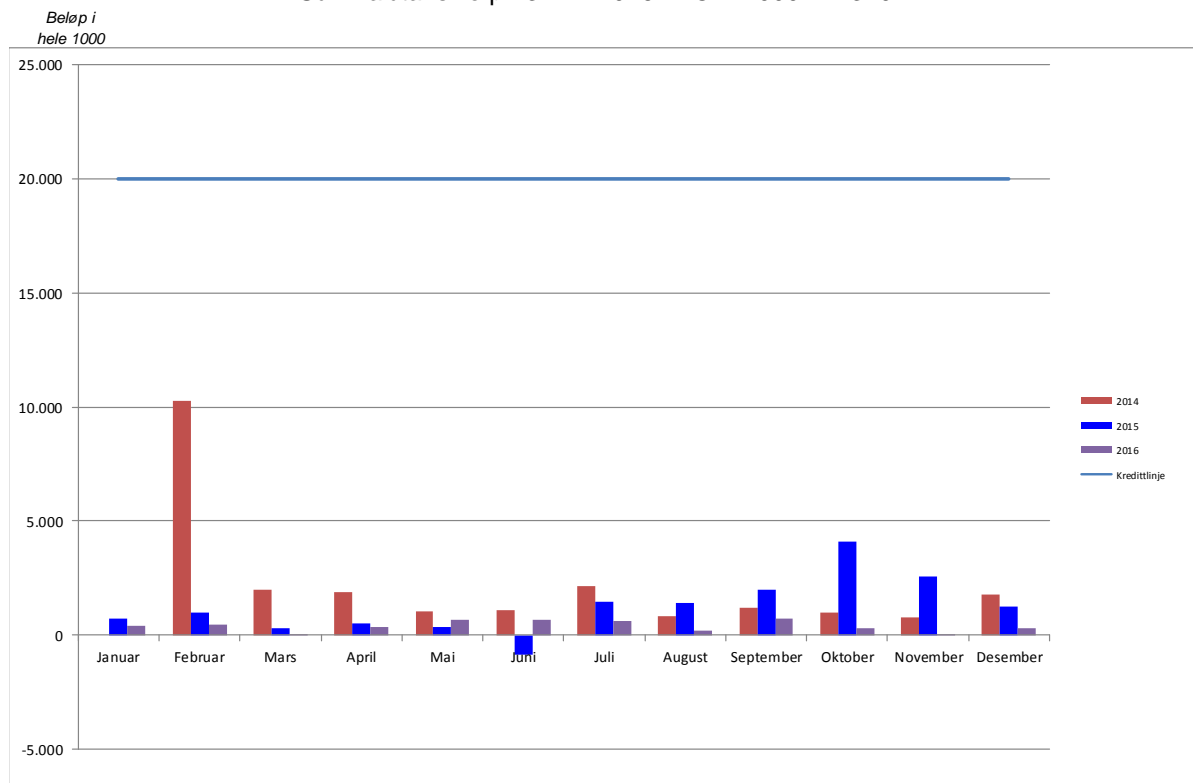
Ramme for renterisiko er kr 100 mill. ved 2 prosentpoengs parallellskift i rentekurven.

Valutarisiko

Ramme for total åpen valutarisiko er kr 20 mill. målt ved 10 % endring av valutakursene. Det er fastsatt maksimalrammer pr. enkeltvalutaer.

Sum valutarisiko pr. 31.12.2016 i NOK 1.000: 310

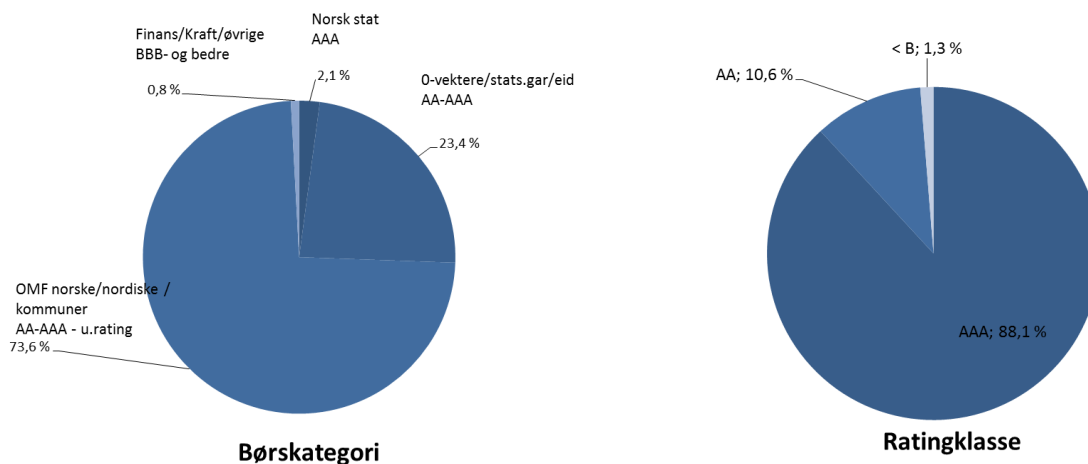

Figur: Utviklingen i valutarisiko siste 3 år.

6.4.6. Kredittspreadsrisiko

Totalramme for plassering i rentebærende verdipapirer som skal inngå i bankens likviditetsportefølje, skal minimum utgjøre 10 prosent av konsernetsforvaltningskapital til enhver tid. Likviditetsporteføljen skal være

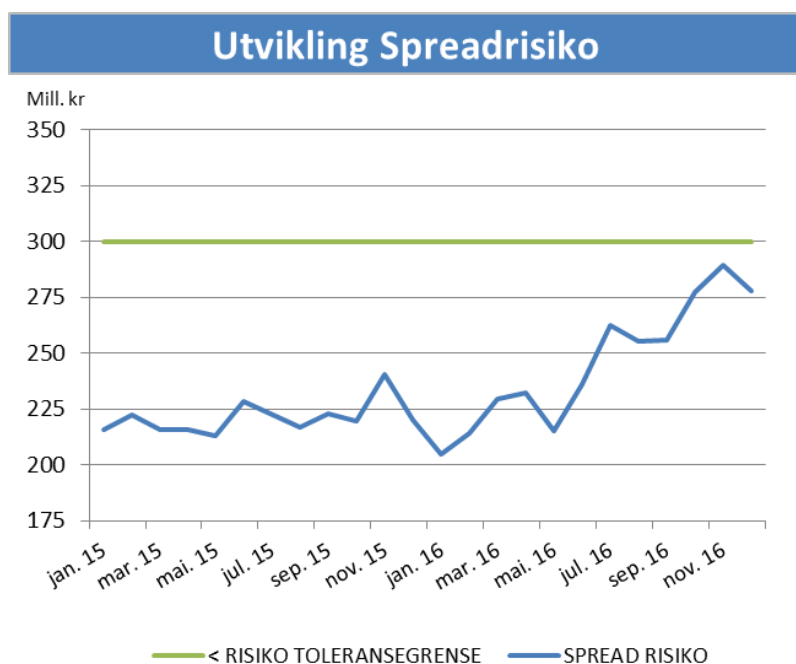
LCR kompatibel og gi banken mulighet for å oppta lån i Norges Bank. Det er fastsatt rammer for investeringer innenfor ulike sektorer.

Figur: Sertifikater og obligasjoner fordelt på sektorer og ratingklasser

Bankens beholdning i ansvarlig lånekapital og high yield instrumenter er kun 2 mill. kr.

Kreditspreadeksponering styres i tillegg direkte ved et styrevedtatt risikotoleransenivå. Finanstilsynets stresstestmodell inkludert finanstilsynets anslåtte spreadbevegelser, legges direkte til grunn for risikoberegning. Spreadrisiko knyttet til bankens egen obligasjonsfinansiering hensyntas ikke i kalkulasjonen, noe som ville redusert netto spreadrisikonivå. Ved utgangen av 2016 var 93 % av styrevedtatt ramme benyttet.

6.5. Operasjonell risiko

6.5.1. Definisjon

Operasjonell risiko defineres som risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser, rutiner eller systemer, menneskelige feil, kriminalitet eller eksterne hendelser.

Med risikostyring og internkontroll forstås prosessen for å identifisere, analysere, håndtere og følge opp risikoene slik at samlet risikoeksponering er i samsvar med strategiske mål, og sikre at gjeldende lover og forskrifter, samt interne rutiner og retningslinjer etterleves.

6.5.2. Vurdering av risiko

Kapitalberegning for operasjonell risiko er foretatt etter basismetoden slik denne er beskrevet i Kapitalkravsforskriften. I tillegg har banken vurdert om det er andre forhold ved bankens operasjonelle risiko som tilsier at det bør avsettes kapital for risikoer som ikke avdekkes av standardmetoden.

Den operasjonelle risikoen vurderes som lav.

6.5.3. Styring og kontroll

Operasjonell risiko styres gjennom konsernets rammeverk for operasjonell risiko, rutiner og fullmakter. Styringsmål for operasjonell risiko fastsettes årlig av styret.

Styring og kontroll av operasjonell risiko kan deles i tre nivåer:

- Operativ styring og kontroll
- Overordnet risikostyring og kontroll
- Internrevisjonens kontroll

Det operative ansvar for styring og kontroll av operasjonell risiko ligger i linjen. Risikostyring tilrettelegger systemer og har ansvar for oppgaver knyttet til overordnet styring og rapportering av operasjonell risiko. Internrevisjonen gir årlig sine vurderinger av konsernets styring og kontroll innenfor operasjonell risiko til styret.

For å sikre en effektiv og hensiktsmessig prosess for risikostyring og internkontroll, er det etablert et felles rammeverk. Rammeverket er basert på COSO (Committee of Sponsoring Organization) og er delt inn i følgende hovedområder.

- 1 Organisasjon og kultur
- 2 Risikostrategier og mål
- 3 Risikoidentifikasjon
- 4 Risikovurdering
- 5 Risikohåndtering
- 6 Rapportering, informasjon og kommunikasjon
- 7 Oppfølging.

Skisse av rammeverket fremgår av figuren under.

Figur: Rammeverk operasjonell risiko

Det gjennomføres en årlig risikoanalyse for alle vesentlige risikoområder, forretningsområder og prosesser hvor risikoer identifiseres og kvantifiseres mht sannsynlighet, konsekvens og størrelse. Med utgangspunkt i risikoanalysen etableres kontrollplaner og eventuelle tiltak gjennomføres basert på en kost/nytte

betraktning. I tillegg gjennomføres halvårlige lederbekreftelser, og alle ledere har ansvar for løpende vurdering av endringer i risikobildet. Lederbekreftelsene danner grunnlag for forbedringstiltak på identifiserte områder.

Konsernet har etablert en hendelsesdatabase, hvor faktiske og potensielle operasjonelle tapshendelser registreres. Avvik og registrerte hendelser følges opp løpende, og behov for tiltak for å hindre gjentagelse vurderes. Arbeid med vurdering av nytt rapporteringsverktøy for hendelser er satt i gang, og det planlegges også tiltak for å sikre fokus og kunnskap om operasjonell risiko og hendelsesrapportering.

Styringsmål, status, utvikling og registrerte hendelser innenfor operasjonell risiko inngår som del av kvartalsvis risikorapport til styret.

6.5.4. Hvitvasking og terrorfinansiering

Hvitvasking defineres ofte som handlinger som sørger for at utbytte fra kriminell aktivitet fremstår som legale midler. Terrorfinansiering omfatter både det å motta, skaffe til veie eller å samle inn midler som skal finansiere terrorhandlinger. Sparebanken Sør er underlagt lover og regler som skal bekjempe hvitvasking og terrorfinansiering. Banken er sitt samfunnsansvar bevisst på området og arbeider kontinuerlig med å styrke kvaliteten i etterlevelse av lover og regler. EUs 4 hvitvaskingsdirektiv ble vedtatt i 2015, og denne er bakgrunn for ny hvitvaskingslov og forskrift som forventes implementert i begynnelsen av 2018. NOU 2016:27 «Ny lovgivning om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering II», andre delutredning, som ble publisert 16. desember 2016, gir klare signaler om hva banken vil stå overfor av krav og forventninger i forhold til å ta et enda større samfunnsansvar på dette området. Det forventes at myndighetene vil ha økt fokus på kontroll av bankenes etterlevelse av hvitvaskingsregelverket. Hvitvaskingsrutinene regulerer forhold til kunder, og det foretas en rekke kontroller og rapporteringer til Økokrim i løpet av året. Opplæring av medarbeidere foregår i elektroniske medier og under ulike fagsamlinger. Banken søker å etterleve de strenge krav regelverket stiller med hensyn til legitimasjon ved opprettelse av nye kundeforhold.

6.6. Likviditetsrisiko

6.6.1. Definisjon

Likviditetsrisiko defineres som risikoen for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser, eller ikke evner å finansiere sine eiendeler, samt at finansiering ikke kan oppnås uten at det oppstår vesentlige ekstraomkostninger, i form av prisfall på eiendeler som må realiseres, eller i form av finansiering til et kostnadsnivå utover det normale. Likviditetsrisiko omfatter også risikoen for at finansielle markeder som banken ønsker å benytte, ikke fungerer.

Sparebanken Sør skal ha en likviditetsrisiko i henhold til myndighetspålagte krav. Risikoen skal være moderat til lav og være tilpasset bankens virksomhet for øvrig. Bankens tilpasning skal positivt kunne sammenholdes med sammenliknbare banker og møte krav fra investorer i bankens verdipapirer.

6.6.2. Vurdering av risiko

Likviditetsrisiko er knyttet til to hovedelementer:

- Risiko for refinansiering av utestående gjeld
- Prisisiko; risikoen for ikke å oppnå konkurransedyktige vilkår

Innskudd fra kunder er bankens mest stabile finansieringskilde. Styret legger vekt på at forholdet mellom innskudd fra kunder og utlån skal være tilpasset konsernets samlede finansieringssituasjon. Konsernets innskuddsdekning utgjorde 56,7 prosent ved årsskifte. Det ble gjennomført et betyggende innskuddsarbeid gjennom året.

I tillegg representerer Sparebanken Sør Boligkreditt AS et viktig finansieringsinstrument, som sikrer tilgang til langsiktig finansiering gjennom utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett. For å kunne utstede obligasjoner med fortrinnsrett, var det i 2016 overført boliglån fra morbank til boligkredittselskapet tilsvarende 46 prosent av samlede utlån til personmarkedet.

Styrevedtatte målkrav for bankens likviditetsrisiko følger retningslinjer gitt av Finanstilsynet. Ved årsskiftet var indikatorverdiene for Sparebanken Sør innenfor disse kravene. Likviditetsindikatoren for langsiktig finansiering var 109 %. Tilgjengelig likviditetsreserve innebar at konsernet kunne videreføre normal drift lengre enn i 12 måneder, uten tilførsel av nye innlån fra markedet.

Konsernet har en omfattende likviditetsreserve i form av likvide rentebærende verdipapirer. I tillegg har banken boliglån som er klargjort for overføring til boligkreditselskapet. Bankens rentebærende likviditetsportefølje består av statspapirer, andre rentebærende verdipapirer med 0 i kapitalvekt, obligasjoner med fortrinnsrett og verdipapirer utstedt av norske kommuner og fylkeskommuner.

Bankens kortsiktige likviditetsrisiko styres blant annet ved tilpasning til Liquidity Coverage Requirement (LCR). Ved utgangen av 2016 var LCR-indikatoren for Sparebanken Sør konsern, morbank og Sparebanken Sør Boligkreditt AS tilstrekkelig til å innfri prognostiserte likviditetsforfall innenfor de nærmeste 30 dagene under et stressscenario med god margin. Konsernets og morselskapets LCR-ratio utgjorde henholdsvis 128 prosent og 119 prosent per 31. desember 2016. Myndighetskravet var 80 prosent ved utgangen av 2016.

6.6.3. Styring og kontroll

Likviditetsrisiko styres gjennom konsernets likviditetsstrategi, overordnede retningslinjer og rutiner. Viktige operative styringsparametere er krav til innskuddsdekning, indikatorverdi for langsiktig finansiering, stressindikator for likviditetsutgifter innenfor 30 dager (LCR), og i tillegg retningslinjer for overlevelsessevne i situasjoner uten tilgang på markedsfinansiering. Likviditetsrisikoen styres også ved å sikre fordeling innlån fra kapitalmarkedet på ulike løpetider, innlånskilder og instrumenter.

Det utarbeides rullerende likviditetsprognoser og rullerende analyser av finansieringsbehov, som hensyntar myndighetspålagte og styrevedtatte krav.

I tillegg benyttes stresstester for å kunne måle konsernets evne til overlevelse uten tilførsel av ny finansiering fra markedet og forutsatt bortfall av innskuddsmasse.

Det er etablert styrevedtatte risikotoleransenivåer for kontroll av likviditetsrisiko. I tillegg er det etablert beredskapsplaner som ivaretar retningslinjer for iverksettelse av tiltak ved brudd på styrevedtatte risikotoleransenivåer, for evaluering av en likviditetskrise, og som også beskriver aktuelle tiltak og ansvar.

Likviditetsrisiko styres løpende og følges opp gjennom faste månedlige og kvartalsvise rapporter til styret og konsernledelsen.

Stresstest likviditet

Sparebanken Sør utfører stresstester av likviditet for å vurdere hvor lenge banken kan overleve uten tilførsel av ny finansiering under gitte scenarioer. Følgende scenarioer ligger til grunn for stresstesting:

- Base case
- Bankkrise
- Markedskrise
- Bank- og markedskrise

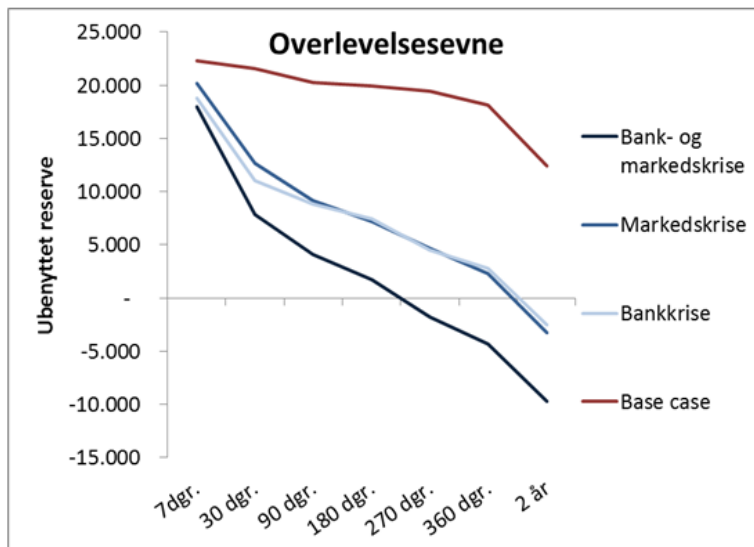
Det er satt konkrete styringsmål til overlevelse for de ulike scenarioene.

Hovedresultater:

Scenario	RTN	Resultat
Base case	12 mndr.	> 2 år
Bankkrise	6 mndr.	> 1 år
Markedskrise	6 mndr.	> 1 år
Bank- + markedskrise	3 mndr.	> 6 mnd.

Margin styrevedtatt minste krav:

Scenario	RTN	Margin
Base case	12 mndr.	18.114
Bankkrise	6 mndr.	7.444
Markedskrise	6 mndr.	7.225
Bank- + markedskrise	3 mndr.	4.076

Figur: Likviditet stresstest

Styringsmål for overlevelse i Base case uten tilførsel av ekstern kapital, er satt til 12 måneder. Styringsmålene i bankens likviditetsstrategi herunder krav til resultat av stresstesting, representerer effektive begrensninger på omfanget av ekstern finansiering og forfallsstruktur og vil også være retningsgivende for størrelsen på bankens likviditetsportefølje.

Det utarbeides en egen analyse for iverksettelse av særskilte likviditetstiltak, i henhold til beredskapsplan for likviditet, som ivaretar krav om reetablering av relevante mål for likviditets- og markedsrisiko.

6.7. Forretningsrisiko

6.7.1. Definisjon

Forretningsrisiko er risiko for uventede inntekts- og kostnadssvingninger i det kommende års drift som følge av endringer i eksterne forhold som konjunktursvingninger, konkurransesituasjon, kundeadfærd, manglende forretningsmessig utvikling, samt reguleringer fra offentlige myndigheter, dvs. andre forhold enn kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko.

Renommérisiko som er risiko for svikt i inntjening eller kapitaltilgang på grunn av sviktende tillit og omdømme i markedet, inngår som en del av forretningsrisiko.

6.7.2. Vurdering av risiko

Konsernet har god kontroll på virkningen av foreslåtte regelendringer mht bl.a. kapitaldekning og likviditetskrav. Konkurransesituasjonen følges nøye og tilpasninger foretas fortløpende. Virkninger av konjunktursvingningene har banken liten kontroll på, utover gjennom stresstester å kvantifisere mulige effekter av ulike scenarier.

Forretningsrisikoen vurderes som lav.

6.7.3. Styring og kontroll

Konsernets resultater, balanse og nøkkeltall blir fulgt opp gjennom månedlig rapportering til konsernledelsen og styret.

Renommérisiko kan være vanskelig å forutse, samtidig som det er utfordrende å etablere gode rutiner og løsninger for å redusere omfanget og konsekvensene av renommérisiko.

Dette ivaretas først og fremst gjennom forhåndsdefinerte kommunikasjonsstrategier hvis enkelthendelser oppstår, samt tydelighet, troverdighet og etterrettelighet i informasjonen som gis av banken. Høy grad av

etisk standard og forretningsførsel gjennom år, er også med på å skape trygghet for kunder, samarbeidspartnere og markedet.

6.8. Strategisk risiko

6.8.1. Definisjon

Strategisk risiko er definert som interne forhold hvor den strategiske risiko knytter seg til de strategier, planer og endringer som banken har eller legger opp til.

6.8.2. Vurdering av risiko

Strategisk risiko vurderes som lav.

Det er ikke vedtatt styringsmål for strategisk risiko.

6.8.3. Styring og kontroll

Strategisk risiko styres gjennom prosesser i styret og konsernledelse i forbindelse med implementering og oppfølging av bankens strategi.

6.9. Eierrisiko

6.9.1. Definisjon

Eierrisiko defineres som risiko for at konsernet blir påført negative resultater fra eierposter i eide selskaper og/eller må tilføre ny egenkapital i disse selskapene.

6.9.2. Vurdering av risiko

Eierrisiko vurderes som lav.

6.9.3. Styring og kontroll

Det er ikke vedtatt styringsmål for eierrisiko.

Ledelse og styrer i datterselskaper blir ivaretatt ihht. aksjelovens bestemmelser. I flere av selskapene benyttes ledere og/eller ansatte fra konsernet i styret eller i andre funksjoner.

Eventuelle lån til datterselskaper blir medtatt under kredittrisiko og konsentrasjonsrisiko.

Oversikt over datterselskaper fremgår av punkt 3.1.1

6.10. Compliance

6.10.1. Definisjon

Compliance-risiko er risikoen for juridiske eller regulatoriske sanksjoner, tap av konsesjon, økonomisk tap eller tap av omdømme som følge av manglende etterlevelse av lover, forskrifter, bransjestandarder og interne styringsdokumenter.

6.10.2. Vurdering av risiko

Sparebanken Sør konsern skal ha lav Compliance-risiko.

6.10.3. Styring og kontroll

Compliancefunksjonen omfatter hele konsernet inklusiv Verdipapirforetaket. Konsernet skal ha en effektiv styring, overvåking og kontroll av compliancerisiko slik at ingen hendelser skal kunne skade konsernets renommé og finansielle stilling i vesentlig grad.

Grunnregelen er at banken og datterselskapene til enhver tid skal etterleve gjeldende lovgiving og styringsdokumenter. Dette skal skje gjennom:

- Et tydelig verdigrunnlag og en etisk standard som er kommunisert og forstått.
- Identifisering av risiko for manglende samsvar/etterlevelse skal være en naturlig del av enhver prosess som utføres i banken.
- Styret, tillitsmenn og alle ansatte i banken skal utføre sine oppgaver i samsvar med myndighetskrav og retningslinjer gitt av banken, som er i samsvar med aksepterte normer for god økonomisk og administrativ praksis.
- Etablert prosess for å fange opp, kommunisere og implementere endringer i lover og forskrifter.
- Etablert prosess for å følge opp og kontrollere etterlevelse eller manglende etterlevelse av lovkrav og styringsdokumenter.

Konsernets compliancefunksjon er organisert som en del av Risikostyring og er uavhengig av konsernets ulike operative forretningsmiljøene og de øvrige kontrollfunksjonene. Compliance skal identifisere, overvåke, rapportere, gi råd og informasjon i forebygging av brudd på compliance risiko til ledelsen i konsernets ulike virksomhetsområder og datterselskaper. Vesentlige brudd på lovkrav skal rapporteres, og tiltak skal iverksettes for å begrense risiko.

Linje og stabsavdelinger har ansvar for implementering, etterlevelse, oppfølging og kontroll av lover, forskrifter, bransjestandarder og interne retningslinjer innenfor eget forretningsområde.

Compliancefunksjonenes vurderinger av etterlevelse presenteres i egne kvartalsvise Compliance-rapporter, en for Verdipapirforetaket og en for konsernet for øvrig. Årsrapporter presenteres også for styret, og Compliance har anledning til å løfte saker direkte til adm.dir. eller styret ved behov.

VEDLEGG

Avtalevilkår for ansvarlige lånekapital

1	Utsteder	Sparebanken Sør	Sparebanken Sør	Sparebanken Sør	Sparebanken Sør
2	Entydig identifikasjonskode (f.eks. CUSIP, ISIN eller Bloombergs identifikasjonskode for rettede emisjoner)	NO0010697063	NO0010730112	NO0010737026	NO0010743255
3	Gjeldende lovgivning for instrumentet	Norsk	Norsk	Norsk	Norsk
	<i>Behandling etter kapitalregelverket</i>				
4	Regler som gjelder i overgangsperioden	Tilleggskapital	Tilleggskapital	Tilleggskapital	Tilleggskapital
5	Regler som gjelder etter overgangsperioden	Tilleggskapital	Tilleggskapital	Tilleggskapital	Tilleggskapital
6	Medregning på selskaps- eller (del)konsolidert nivå, selskaps- og (del)konsolidert nivå	Selskaps- og konsolidert nivå	Selskaps- og konsolidert nivå	Selskaps- og konsolidert nivå	Selskaps- og konsolidert nivå
7	Instrumenttype (typer skal spesifiseres for hver jurisdiksjon)	Ansvarlig lånekapital	Ansvarlig lånekapital	Ansvarlig lånekapital	Ansvarlig lånekapital
8	Beløp som inngår i ansvarlig kapital (i millioner NOK fra seneste rapporteringsdato)	NOK 400m	NOK 200m	NOK 300m	NOK 300m
9	Instrumentets nominelle verdi	NOK 400m	NOK 200m	NOK 300m	NOK 300m
9a	Emisjonskurs	100 prosent	100 prosent	100 prosent	100 prosent
9b	Innløsningskurs	100 prosent av nominell verdi	100 prosent av nominell verdi	100 prosent av nominell verdi	100 prosent av nominell verdi
10	Regnskapsmessig klassifisering	Gjeld - amortisert kost	Gjeld - amortisert kost	Gjeld - amortisert kost	Gjeld - amortisert kost
11	Opprinnelig utstedelsesdato	26. nov. 2013	30. jan. 2015	3. jun. 2015	25. aug. 2015
12	Evigvarende eller tidsbegrenset	Tidsbegrenset	Tidsbegrenset	Tidsbegrenset	Tidsbegrenset
13	Opprinnelig forfallsdato	27. nov. 2023	30. jan. 2025	3. jun. 2025	25. aug. 2025
14	Innløsningsrett for utsteder forutsatt samtykke fra Finanstilsynet	Ja	Ja	Ja	Ja
15	Dato for innløsningsrett, eventuell betinget innløsningsrett og innløsningsbeløp	26. nov. 2018 100 prosent av nominell verdi I tillegg "regulatorisk innløsningsrett" til 100 % av nominell verdi med tillegg av påløpte renter	30. jan. 2020 100 prosent av nominell verdi I tillegg "regulatorisk innløsningsrett" til 100 % av nominell verdi med tillegg av påløpte renter	3. juni 2020 100 prosent av nominell verdi I tillegg "regulatorisk innløsningsrett" til 100 % av nominell verdi med tillegg av påløpte renter	25. august 2020 100 prosent av nominell verdi I tillegg "regulatorisk innløsningsrett" til 100 % av nominell verdi med tillegg av påløpte renter
16	Datoer for eventuell etterfølgende innløsningsrett	Hver rentebetalingsdato etter 26. nov. 2018	Hver rentebetalingsdato etter 30. jan. 2020	Hver rentebetalingsdato etter 3. juni 2020	Hver rentebetalingsdato etter 25. august 2020
	<i>Renter/utbytte</i>				
17	Fast eller flytende rente/utbytte	Flytende	Flytende	Flytende	Flytende
18	Rentesats og eventuell tilknyttet referanserate	3 m NIBOR +1,8 prosent	3 m NIBOR +1,65 prosent	3 m NIBOR +1,52 prosent	3 m NIBOR +1,55 prosent
19	Vilkår om at det ikke kan betales utbytte hvis det ikke er betalt rente på instrumentet («dividend stopper»)	Nei	Nei	Nei	Nei
20a	Full fleksibilitet, delvis fleksibilitet eller pliktig (med hensyn til tidspunkt)	Pliktig	Pliktig	Pliktig	Pliktig
20b	Full fleksibilitet, delvis fleksibilitet eller pliktig (med hensyn til beløp)	Pliktig	Pliktig	Pliktig	Pliktig
21	Vilkår om rentøkning eller annet incitament til innfrielse	Nei	Nei	Nei	Nei
22	Ikke-kumulativ eller kumulativ	Kumulativ	Kumulativ	Kumulativ	Kumulativ
23	Konvertibel eller ikke konvertibel	Ikke-konvertibel	Ikke-konvertibel	Ikke-konvertibel	Ikke-konvertibel
24	Hvis konvertibel, nivå(er) som utløser konvertering	NA	NA	NA	NA
25	Hvis konvertibel, hel eller delvis	NA	NA	NA	NA
26	Hvis konvertibel, konverteringskurs	NA	NA	NA	NA
27	Hvis konvertibel, pliktig eller valgfri	NA	NA	NA	NA
28	Hvis konvertibel, oppgi instrumenttypen det konverteres til	NA	NA	NA	NA
29	Hvis konvertibel, oppgi utsteder av instrumentene det konverteres til	NA	NA	NA	NA
30	Vilkår om nedskrivning	Nei	Nei	Nei	Nei
31	Hvis nedskrivning, nivå som utløser nedskrivning	N/A	N/A	N/A	NA
32	Hvis nedskrivning, hel eller delvis	N/A	N/A	N/A	NA
33	Hvis nedskrivning, med endelig virkning eller midlertidig	N/A	N/A	N/A	NA
34	Hvis midlertidig nedskrivning, beskrivelse av oppskrivningsmekanismen	N/A	N/A	N/A	NA
35	Prioritetsrekkefølge ved avviking (oppgi instrumenttypen som har nærmeste bedre prioritet)	Senior obligasjoner	Senior obligasjoner	Senior obligasjoner	Senior obligasjoner
36	Vilkår som gjør at instrumentet ikke kan medregnes etter overgangsperioden	Nei	Nei	Nei	Nei
37	Hvis ja, spesifiser hvilke vilkår som ikke oppfyller nye krav	NA	NA	NA	NA

Avtalevilkår for fondsobligasjoner

1) Utsteder	Sparebanken Sør	Sparebanken Sør	Sparebanken Sør	Sparebanken Sør
2) Entydig identifikasjonskode (f.eks. CUSIP, ISIN eller Bloomberts identifikasjonskode for rettede emisjoner)	NO0010641459	NO0010748908	NO0010768229	NO0010768237
3) Gjeldende lovgivning for instrumentet	Norsk	Norsk	Norsk	Norsk
<i>Behandling etter kapitalregelverket</i>				
4) Regler som gjelder i overgangsperioden	Annen godkjent kjernekapital	Annen godkjent kjernekapital	Annen godkjent kjernekapital	Annen godkjent kjernekapital
5) Regler som gjelder etter overgangsperioden	Annen godkjent kjernekapital	Annen godkjent kjernekapital	Annen godkjent kjernekapital	Annen godkjent kjernekapital
6) Medregning på selskaps- eller (del)konsolidert nivå, selskaps- og (del)konsolidert nivå	Selskaps- og konsolidert nivå	Selskaps- og konsolidert nivå	Selskaps- og konsolidert nivå	Selskaps- og konsolidert nivå
7) Instrumenttype (typer skal spesifiseres for hver jurisdiksjon)	Fondsobligasjonskapital	Fondsobligasjonskapital	Fondsobligasjonskapital	Fondsobligasjonskapital
8) Beløp som inngår i ansvarlig kapital (i millioner NOK fra seneste rapporteringsdato)	NOK 200m	NOK 310m	NOK 125m	NOK 190m
9) Instrumentets nominelle verdi	NOK 200m	NOK 310m	NOK 125m	NOK 190m
9a) Emisjonskurs	100 prosent	100 prosent	100 prosent	100 prosent
9b) Innløsningskurs	100 prosent av nominell verdi	100 prosent av nominell verdi	100 prosent av nominell verdi	100 prosent av nominell verdi
10) Regnskapsmessig klassifisering	Gjeld - amortisert kost	Gjeld - amortisert kost	Gjeld - amortisert kost	Gjeld - amortisert kost
11) Opprinnelig utstedelsesdato	29. mar. 2012	17. nov. 2016	29. jun. 2016	29. jun. 2016
12) Evigvarende eller tidsbegrenset	Evigvarende	Evigvarende	Evigvarende	Evigvarende
13) Opprinnelig forfallsdato	ingen forfallsdato	ingen forfallsdato	ingen forfallsdato	ingen forfallsdato
14) Innløsningsrett for utsteder forutsatt samtykke fra Finanstilsynet	Ja	Ja	Ja	Ja
15) Dato for innløsningsrett, eventuell betinget innløsningsrett og innløsningsbeløp	29. mars 2017 100 prosent av nominell verdi I tillegg "regulatorisk innløsningsrett" til 101% av pålydende med tillegg av påløpte renter	17. nov. 2020 100 prosent av nominell verdi I tillegg "regulatorisk innløsningsrett" til 100% av nominell verdi med tillegg av påløpte renter	29. juni 2021 100 prosent av nominell verdi I tillegg "regulatorisk innløsningsrett" til 100% av nominell verdi med tillegg av påløpte renter	29. juni 2021 100 prosent av nominell verdi I tillegg "regulatorisk innløsningsrett" til 100% av nominell verdi med tillegg av påløpte renter
16) Datoer for eventuell etterfølgende innløsningsrett	Hver rentebetaldingsdato etter 29. mars 2017	Hver rentebetaldingsdato etter 17. nov. 2020	Hver rentebetaldingsdato etter 29. juni 2021	Hver rentebetaldingsdato etter 29. juni 2021
<i>Renter/utbytte</i>				
17) Fast eller flytende rente/utbytte	Flytende	Flytende	Fast	Flytende
18) Rentesats og eventuell tilknyttet referanserente	3 m NIBOR +4,75 prosent	3 m NIBOR +4,10 prosent	6,5 prosent	3 m NIBOR +5,50 prosent
19) Vilkår om at det ikke kan betales utbytte hvis det ikke er betalt rente på instrumentet ("dividend stopper")	Ja	Ja	Ja	Ja
20a) Full fleksibilitet, delvis fleksibilitet eller pliktig (med hensyn til tidspunkt)	Full	Full	Full	Full
20b) Full fleksibilitet, delvis fleksibilitet eller pliktig (med hensyn til beløp)	Full	Full	Full	Full
21) Vilkår om rentøkning eller annet incitament til innfrielse	Nei	Nei	Nei	Nei
22) Ikke-kumulativ eller kumulativ	Ikke-kumulativ	Ikke-kumulativ	Ikke-kumulativ	Ikke-kumulativ
23) Konvertibel eller ikke konvertibel	Kan konverteres til ren kjernekapital dersom Finanstilsynet eller annen kompetent offentlig myndighet instruerer dette, ved alvorlige former for soliditetssvikt og hvor myndighetene vurderer dette som nødvendig for å unngå avviking	Kan konverteres til ren kjernekapital dersom Finanstilsynet eller annen kompetent offentlig myndighet instruerer dette, ved alvorlige former for soliditetssvikt og hvor myndighetene vurderer dette som nødvendig for å unngå avviking	Kan konverteres til ren kjernekapital dersom Finanstilsynet eller annen kompetent offentlig myndighet instruerer dette, ved alvorlige former for soliditetssvikt og hvor myndighetene vurderer dette som nødvendig for å unngå avviking	Kan konverteres til ren kjernekapital dersom Finanstilsynet eller annen kompetent offentlig myndighet instruerer dette, ved alvorlige former for soliditetssvikt og hvor myndighetene vurderer dette som nødvendig for å unngå avviking
24) Hvis konvertibel, nivå(er) som utløser konvertering	Ved alvorlige former for soliditetssvikt eller nødvendig for å unngå avviking	Ved alvorlige former for soliditetssvikt eller nødvendig for å unngå avviking	Ved alvorlige former for soliditetssvikt eller nødvendig for å unngå avviking	Ved alvorlige former for soliditetssvikt eller nødvendig for å unngå avviking
25) Hvis konvertibel, hel eller delvis	Hel eller delvis	Hel eller delvis	Hel eller delvis	Hel eller delvis
26) Hvis konvertibel, konverteringskurs	NA	NA	NA	NA
27) Hvis konvertibel, pliktig eller valgfri	Pliktig	Pliktig	Pliktig	Pliktig
28) Hvis konvertibel, oppgi instrumenttypen det konverteres til	Annen type gjeldende kjernekapital	Ren kjernekapital	Ren kjernekapital	Ren kjernekapital
29) Hvis konvertibel, oppgi utsteder av instrumentene det konverteres til	Sparebanken Sør	Sparebanken Sør	Sparebanken Sør	Sparebanken Sør
30) Vilkår om nedskrivning	Ja	Ja	Ja	Ja
31) Hvis nedskrivning, nivå som utløser nedskrivning	Hvis utsteders kapitaldekning faller under de til enhver tid gjeldende minstekrav (for tiden 5 prosent kjernekapitaldekning og 8 prosent kapitaldekning fastsatt i Beregningsforskriften), eller under andre fastsatte minstekrav.	Ren kjernekapital under 5,125 prosent på utsteders selskapsnivå eller på konsolidert nivå	Ren kjernekapital under 5,125 prosent på utsteders selskapsnivå eller på konsolidert nivå	Ren kjernekapital under 5,125 prosent på utsteders selskapsnivå eller på konsolidert nivå
32) Hvis nedskrivning, hel eller delvis	Hel eller delvis	Hel eller delvis	Hel eller delvis	Hel eller delvis
33) Hvis nedskrivning, med endelig virkning eller midlertidig	Endelig eller midlertidig	Endelig eller midlertidig	Endelig eller midlertidig	Endelig eller midlertidig
34) Hvis midlertidig nedskrivning, beskrivelse av oppskrivningsmekanismen	Etter nedskrivning av obligasjonene kan utstederen skrive opp obligasjonene og betale obligasjonsrente i henhold til de enhver tid gjeldende regler for slik oppskrivning og rentebetaling.	Kan oppskrives ved å tillegge en andel av akkumulert overskudd	Kan oppskrives ved å tillegge en andel av akkumulert overskudd	Kan oppskrives ved å tillegge en andel av akkumulert overskudd
35) Prioritetsrekkefølge ved avviking (oppgi instrumenttypen som har nærmeste bedre prioritet)	Ansvarlig lånekapital	Ansvarlig lånekapital	Ansvarlig lånekapital	Ansvarlig lånekapital
36) Vilkår som gjør at instrumentet ikke kan medregnes etter overgangsperioden	Nei	Nei	Nei	Nei
37) Hvis ja, spesifiser hvilke vilkår som ikke oppfyller nye krav	NA	NA	NA	NA